ایران

ایران با نام رسمیِ **جمهوری اسلامی ایران**، کشوری در غرب آسیا است. این کشور ا
با ارمنستان و جمهوری آذربایجان، از شمال با دریای خزر، از شمال شرق با ترکمنستان،
پاکستان و دریای عمان و از جنوب با خلیج فارس هم‌مرز است. ایران با ۱٫۶۴ میلیون کیلو
جهان، و با جمعیت ۹۲٫۱ میلیون نفر، هفدهمین کشور پرجمعیت جهان است.[۹] ایران در تق
تقسیم می‌شود. زبان رسمی ایران فارسی است. پایتخت و پرجمعیت‌ترین شهر این کشور

ایران پیش از ورود اقوام ایرانی، محل سکونت گروه‌های مختلفی بوده است. در سدهٔ هفت
زیادی از فلات ایران را یکپارچه کرد و این قلمرو در سدهٔ ششم پ. م، با شاهنشاهی هخ
اوج خود رسید. در سدهٔ چهارم پ. م، اسکندر بزرگ این شاهنشاهی را فتح کرد. شورش
پایه‌گذاری شاهنشاهی اشکانی شد که در سدهٔ سوم میلادی، شاهنشاهی ساسانی جانشین
عرب این شاهنشاهی را فتح کردند که منجر به اسلام آوردن ایرانیان شد. از آن به بعد،
داشتند. از سدهٔ نهم، دودمان‌های ایرانی‌تبار پدیدار شدند که به حکومت اعراب پایان دادند
ترک‌های سلجوق و مغول‌های ایلخانی حکومت را در این سرزمین به‌دست گرفتند. در
حکومت ایران را بار دیگر یکپارچه کرد. نادرشاه در سدهٔ هجدهم فرماندهی نیرومندترین ا
سدهٔ نوزدهم، جنگ‌هایی با امپراتوری روسیه منجر به جدایی بخش‌های زیادی از سرزمین‌ه
جنبش مشروطه بود. کوشش‌ها به‌منظور ملی‌سازی صنعت نفت ایران منجر به کودتایی
انقلاب ۱۳۵۷، جمهوری اسلامی کنونی توسط سید روح‌الله خمینی بنا نهاده شد.

حکومت ایران یک حاکمیت دینی با نظام ریاستی است، اما اختیارات بنیادی به رهبر نظام
حکومت ایران اقتدارگراست و انتقادات گسترده‌ای به‌دلیل محدودیت‌های قابل‌توجه، نقض
شده است. این نظام، قطب اسلام شیعه در خاورمیانه و دشمن اسرائیل شناخته می
بازیگران امور خاورمیانه به‌شمار می‌رود و نظام جمهوری اسلامی به‌طور مستقیم و غی
دست دارد. سیاست خارجهٔ تنش‌زای جمهوری اسلامی در منطقه، که شناسه آن پشتیبانی
است، به‌شدت محکوم شده است.

قانون اساسی جمهوری اسلامی، اسلام شیعه را دین رسمی این کشور اعلام کرده است
فارس دارد و تنگهٔ هرمز در جنوب آن، راهی بسیار مهم برای انتقال نفت خام است. این ک
خدماتی، صنعتی و کشاورزی دارد که اقتصاد این کشور را توانمند می‌سازند اما این اقتصاد
و از فساد مالی رنج می‌برد. منابع طبیعی ایران، قابل‌توجه هستند و در میان اعضای اوپک
شدهٔ نفت است. میراث فرهنگی این کشور غنی است و میراث جهانی یونسکو در آن از ۷
بنیان‌گذار سازمان ملل متحد، سازمان همکاری اقتصادی، سازمان همکاری اسلامی و اوپک
می‌شود.

ریشه‌شناسی نام

ایران

سنگ‌نوشته شاپور یکم در کعبهٔ زرتشت، به سه زبانِ پارسی میانه، زبان پارتی و زبان یونانی میانه که شاپور در آن، کشورش را «ایران» و «ایران‌شهر» نامیده است. در متن پارتی و یونانی، به ترتیب از عبارتِ آریان و اریان‌خشتره بهره‌گرفته‌شده.[۱۱]

واژهٔ *ایران* آشکارا از پارسی میانه سرچشمه م
بابکان، بنیان‌گذار شاهنشاهی ساسانی به نام *ای*
سکه‌های اردشیر بابکان، به او با نام «اردشی
است.[۱۲] *ایران* (پهلوی ساسانی) و *آریان* (پهلو
مردم ایران نیز استفاده می‌شدند؛ این دو و
نیاایرانی هستند.[۱۲][۱۳] بر پایه اسناد تاریخی
نخستین بار به شکل سیاسی به کار بردند و پی
اشاره نشده است؛ پیش از ساسانیان تن
ناآریایی[یادداشت ۲] استفاده شده است.[۱۲]

بر پایه اساطیر ایران نیز، نام «*ایران*» از نام
که به‌دست برادرانش (تور و سلم) کشته شد
نخستین مهد زندگی آریایی‌ها بوده، *ایران* و
«سرزمین آریاها» است. همچنین در اوستا واژ
اشاره به همین نژاد استفاده شده است.[۱۵]

واژه‌های برگرفته از پارس

به جز واژهٔ *ایران*، این کشور بیشتر با *پارس*
خارج مورد اشاره قرار گرفته است. به شکل
Persia اشاره کرده است که در زبان‌های
می‌شود.[۱۶] از مهم‌ترین عوامل گسترش این نام در جهان غرب، نوشته‌های مورخان یونانی
می‌کردند.[۱۷] *پارسه*، یکی از این دسته واژه‌ها، دارای معنی «سرزمین پارسیان» است. ای
از استان‌های ایران باستان نیز بود که امروزه به عنوان استان فارس تعریف شده است.[۱۸]
مورد استفاده قرار می‌گرفتند. در ادبیات فارسی و عربی، با عنوان *مملکت فارس* به این ک

در ۶ دی ۱۳۱۳، در دوران رضاشاه، حکومت ایران به شکل رسمی از کشورهای دیگر خ
ایران که نام درون‌نام و تاریخی بود به جای واژه‌های برون‌نام همچون *پرشیا*، *پرس* و *پرس*
ایران تنها یک اصطلاح جغرافیایی بود و برای اشاره به این کشور به کار نمی‌رفت.[۱۵] س
ایران در زبان‌های دیگر،[یادداشت ۳] ضمن انجام اشاراتی به تاریخ این کشور، اعلام داش
تاریخی این کشور است.[۱۵]

تاریخ

پیشاتاریخ

یک غارنگاره در غار دوشه در لرستان، از هزارهٔ هشتم پیش از میلاد

نشانه‌هایی از وجود انسان در غاری به نامه قلع
دارد، در این پیدایش نشانه‌هایی از استخوان
می‌خورد.[۲۰] آثار باستانی کشف‌شده در ای
کشف‌رود و گنج پر در شمال این کشور، گواه
پارینه‌سنگی زیرین هستند.[۲۱] نشانه‌هایی از
وجود دارد که بیشتر در منطقهٔ زاگرس، در مکا
موستری)، پیدا شده‌اند.[۲۲][۲۳] در پارینه‌سنگی
زرزی در منطقه جان گرفتند. در این دوران، س
و ابعاد آن‌ها، نظامی رده‌بندی را نشان می‌دهد.[

دوران نوسنگی و مس‌سنگی در ایران با نگرش
داشت تا دوران نوسنگی از هلال حاصلخیز ب
شود. سکونتگاه‌های نوسنگی یافت شده در این کشور، در جاهایی با امکان دیم‌کاری قرار
میلاد، نخستین مردمان کشاورزی، در منطقهٔ زاگرس در باختر ایران، از جمله چغاگ
رسیدند.[۲۶][۲۷][۲۸]

در عصر برنز، مناطق پیرامون دشت‌های فلات ایران از میانهٔ هزارهٔ چهارم پیش از م
دستخوش پیدایش مراکز شهری شد که سرانجام گسترش بازرگانی به‌ویژه در زمینهٔ فلز بر
تمدن در دوران اوروک میانرودان دانسته می‌شود.[۲۹] در دوران برنز، جمعیت فلات ایران ب

نشانه‌هایی با پیشینه ۸۰۰۰ سال در پیرانشهر در شمال غرب ایران کشف شده است. نشان
بزرگ از دوران آهن و محوطه‌های گوناگون مربوط به دوره‌های ساسانی، اشکانی و ا
مناسب برای تمدن بشر در ۸۰۰۰ سال گذشته در منطقه پیرانشهر است.[۳۱][۳۲][۳۳]

پدیداری شوش به عنوان یک شهر کهن، که با تاریخ‌گذاری رادیوکربن تعیین شده اس
بازمی‌گردد.[۳۴] شمار زیادی سایت‌های پیش از تاریخ در سراسر فلات ایران هس
سکونت‌گاه‌های شهری در هزاره چهارم پیش از میلاد گواهی می‌دهند.[۳۵][۳۶] در دوران
بالندگی تمدن‌های گوناگون، از جمله ایلام، جیرفت و زاینده‌رود بود. ایلام، برجسته‌ترین این
بین‌النهرین گسترش یافت و تا زمان پدیداری امپراتوری‌های ایرانی، وجود خود را ادامه د
راستا بود و خط میخی ایلامی، از هزارهٔ سوم پیش از میلاد گسترش یافت.[۳۷] از حدود ۵۰
نیز، شمال باختری ایران بخشی از تمدن کورا–آراکس بود.[۳۸]

دوران باستان

تا هزاره دوم پیش از میلاد، مردم ایرانی باستان از استپ اوراسیا به آنچه هم‌اکنون ایران خ
ساکنان بومی این منطقه پرداختند.[۳۹] مهاجرت آریایی‌ها به ایران که به دلایلی همچون اف
بسیار مورد بحث بوده است و هنوز زمان دقیقی برای شروع آن مشخص نشده است؛ اما
قرن نهم و هشتم پیش از میلاد در نظر گرفته شده است. مهم‌ترین اقوام آریایی که ای
مادها بودند. این دو، دارای فرهنگی نزدیک به هم بودند و زبان آنان با یکدیگر چندان تفاوت
از هم زندگی می‌کردند و در هنگام نیاز، با یکدیگر متحد می‌شدند. مادها در غرب و شمال
بنیان‌گذاری دولت‌شان، مورد حملهٔ اقوام دیگر قرار می‌گرفتند.[۴۰] از قبایل پرشمار ایرا
نخست این مادها بودند که قدرتی یافتند و پیشرو شدند.[۴۱]

دیاکو، بنیان‌گذار و نخستین شاه پادشاهی ماد بود که برای ۵۳ سال حکومت کرد و تاریخ ح
در نظر گرفته شده است. دیاکو هگمتانه را به عنوان نخستین پایتخت حکومت خود برگز
شاه برگزیده شد[۴۱] که همان سیاست‌های پدرش را دنبال کرد و پس از اتحاد با پارس‌ها،
پرداخت باج به آنان رها سازد؛ فرورتیش برای ۲۲ سال حکومت کرد (از ۶۵۵ تا ۶۳۳ پیش
و کشته شد.[۴۰] ریشهٔ این درگیری‌ها به مدت‌ها پیش، از اواخر قرن دهم تا قرن هفتم پیش
در این دوران، تحت سلطهٔ آشوریان که در شمال میان‌رودان اقامت داشتند، بودند.[۴۲]
(دوران: ۶۲۵ تا ۵۸۴ پیش از میلاد) یک ارتش ایرانی مسلح و منظم ایجاد کرد تا به سلطهٔ
به همراه ارتش مسلح خود، به دژهای آشوری حمله برد و نینوا، پایتخت دشمن را محاصره
و نینوا در نهایت به دست نبوپلسر، پادشاه بابل افتاد و ویران گشت. این پایانی بر سلطهٔ آش

پایان سلطهٔ آشور بر مردم ایرانی، آغازی بر گسترش بیشتر تمدن‌های ایرانی بود و پس
صغیر در اختیار مادها قرار گرفت. هووخشتره برای مدت ۶ سال نیز با پادشاهی لیدیه جن
جنگ متوقف شد. بابل میان دو طرف جنگ وساطت کرد و هالیس مرز میان دو کشور شد
از میلاد درگذشت.[۴۰] آخرین پادشاه ماد نیز ایشتوویگو بود که شکست از کوروش، شاه انش

پدیداری پادشاهی ماد یکی از نقاط عطف تاریخ ایران بوده است. این، یک آگاهی‌رسانی از
که از این پس ادامه یافت و زندگی فرهنگی و سیاسی در فلات ایران و دیگر سرزمین‌های

کوروش بزرگ و شاهنشاهی هخامنشی

در نزدیکی سال ۵۵۰ پیش از میلاد، حکومت مادها با پشتیبانی داخلی توسط کوروش بزرگ
در واقع، گذاری از یک قدرت به قدرتی دیگر بوده است نه نابودی کامل قدرت شکست
پیش‌درآمدی برای اتحاد همهٔ مردم ایران و دیگران زیر پرچم خود، مادها و پارس‌ها را در ار

پس از آن که کوروش لقب «شاه ماد» را از آن خود کرد، کرزوس، پادشاه لیدیه، برای جنگ
با کوروش درخواست اتحاد کرد. کوروش در سال ۵۴۶/۵۴۵ پ. م، به همراه ارتش خود
شد.[۴۰][۴۱]

او بر آسیای میانه نیز چیره گشت؛ از سال ۵۴۵ تا ۵۳۹ پیش از میلاد، کوروش با اقوامی که
سغد را ضمیمهٔ قلمروی شاهنشاهی هخامنشی کند. در سال ۵۳۹ پ. م، کوروش تصمیم
معمول برای حمله به بابل کاربردی نبودند و تصمیم گرفته شد که مجرای فرات تغییر یابد و
را شکست دهد و از مجرای فرات وارد بابل شد. در اقدامی قابل توجه، کوروش دستور من

زودتر از خودشان رسیده بود و مردم بابل کوروش را نجات‌دهندهٔ خود می‌دانستند. نبونع
پذیرش شکست از پارس‌ها، به کرمان فرستاده شد. اقدامات کوروش در فتح بابل، در تار
بر ملل مغلوب متمایز بود. مِهر پادشاه ایرانی در حق یهودیان باعث شد که در تورات به و
به دیگر ملل تحمیل نکرد و در این مقطع، اموال یهودیان را به آنان بازگرداند و گذاشت م
پس از شکست‌دادن نبونعید و تصرف بابل (حدود ۵۳۹ و ۵۳۸ پ. م) نوشته شده است،
امکان را فراهم کرده است که در آرامش زندگی کنند.[۴۰][۴۳][۴۱]

کمبوجیه دوم، فرزند ارشد کوروش پس از درگذشت پدرش، در نزدیکی سال ۵۳۰ پ. م تا
از صحرا و شکست ارتش‌های مصری، توانست منف، پایتخت مصر را تصرف کند. دیگ
داریوش بزرگ است که چهارمین پادشاه هخامنشی شناخته می‌شود. کسب پیروزی در
حکومت مرکزی به ساتراپی‌ها، افزایش عدالت اجتماعی، ایجاد شاه‌راه شوش و سارد، ان
توجه بیشتر به معماری و هنر از اقدامات او بودند. در دوران وی، به قلمروی هخامنشیان
پ. م، داریوش به ناحیهٔ پنجاب لشکرکشی کرد، بخش وسیعی از این ناحیه را تصرف کرد و

پیروزی‌های هخامنشیان باعث شد گستردگی قلمروی آنان به حدی برسد که به عنوان ن
جهان تا به آن زمان، شناخته شوند. این امپراتوری در اوج خود، بیش از ۴۴ درصد از جم
میان امپراتوری‌های تاریخ است.[۴۴][۴۵] دانش و ساخته‌های آنان نیز برای تاریخ بشریت
همانند راه شاهی و چاپارخانه و استفاده از یک زبان رسمی در سرتاسر سرزمین‌های ام
کمک کرد.[۴۴] امپراتوری هخامنشیان دارای یک دولت متمرکز با بخش‌های اداری، یک ار
حقوقی بود که الهام‌بخش تحولات مشابه در امپراتوری‌های بعدی شد.[۴۶][۴۷]

هنر هخامنشی ناب‌ترین شکل هنر خاورمیانهٔ باستان و اوج آن بوده است. همچنین دوران
رسیده‌اند. پس از آن، ایرانیان هرگز همان درجهٔ چیرگی را بر مردم آسیای غربی و مناطقی

دوران هلنیستی و پایان هخامنشیان

در نتیجهٔ افزایش کشمکش‌ها در مرزهای غربی امپراتوری هخامنشیان به دلیل شورش ا
یافتند. این جنگ‌ها با عقب‌نشینی هخامنشیان از سرزمین‌هایشان در بالکان و شرق اروپا
نشست و نیاز شد به تنش تاریخی میان امپراتوری و یونانی‌ها پایان دهد.[۴۰][۴۱]

اسکندر در حال بلند کردن تائیس فاحشه آتنی برای آتش زدن پرسپولیس اثر جرج روچه گروس، ۱۸۹۰.

فیلیپ مقدونی (۳۳۶–۳۸۲ پ. م) سرزمین‌های
مقدونی، یک رهبر نظامی با استعداد زودرس،
نبردهایی، این‌بار در سال ۳۳۱ پ. م، اسکندر ب
شمار نیروهای هردو طرف بسیار بود و ارتش ه
بی‌نظم شد تا اسکندر پیروز نبرد باشد. سپ
هخامنشیان، پارسه لشکرکشی کرد و پس از ک
کشتند. پایان رسمی دوران هخامنشیان نیز، پس

پس از درگذشت ناگهانی اسکندر در سال ۲۳
گردید؛ تا اینکه در سال ۳۱۲ پ. م، امپراتوری س
پیروزی‌های نظامی و سیاسی اسکندر در زمین
یافت. با وجود اینکه برخی عناصر بومی نیز تو
بود. اگرچه دین‌یاران زرتشتی در سرپیچی از
امپراتوری ایران و مقدسات زرتشتی دانستند. ر

شاهنشاهی اشکانی

در دوران آنتیوخوس دوم که از ۲۶۱ تا حدود ۲
استقلال دست یافت؛ مردم این ایالت از مردم آ
پارت، در سال ۲۵۰ پ. م، به کمک مردم پرنی، توانست از سلوکیان استقلال یابد؛ پس ا
آغاز به گرفتن سرزمین‌های از دست‌رفتهٔ هخامنشیان کرد و توانست ارتش امپراتوری سل
همان دوران تیرداد یکم، یعنی از سال ۲۴۷ پ. م در نظر گرفته شده است. پس از وی پس
شد و به جنگ با امپراتوری سلوکی پرداخت. در ۱۴۱ پ. م، مهرداد یکم باختر ایران و با
یونانی بلخ در شرق مانده بود، ضمیمه کرد و عنوان سلطنتی هخامنشیان، «شاه شاهان
راستای پس‌گیری سرزمین‌های هخامنشیان تلاش کردند و در نهایت توانستند یک ا
بسازند.[۴۰][۴۱][۴۹]

اشکانیان تا حد زیادی هنر، معماری، مذهب و نشان‌های سلطنتی امپراتوری فرهنگی ناهمگ
و منطقه‌ای بود، پذیرفتند. در اوایل، درباریان اشکانی برخی از آداب یونانی را پذیرفتند اما
ایرانی رفتند. همگی پادشاهان اشکانی نسب خود را به هخامنشیان می‌دانستند و خود را
دستاوردهای فرهنگی (بومی) در هیچ وجهی برجسته نبوده است.[۴۱] با توجه به اینکه پارتی
می‌کردند، زبان یونانی باستان را نیز به عنوان یکی از زبان‌های رسمی امپراتوری پذیرف
امپراتوری پارت به عنوان یک زبان میانجی کاربرد داشت. زبان پارسی میانه، زبان اکدی و

در امپراتوری پارت، حاکمان برخی ایالات دارای اختیارات بالایی در ادارهٔ امور داخلی بو
فعالیت‌های بازرگانی رونق فراوان داشتند؛ با این حال، این امپراتوری سال‌های طولانی با
پارت پر از درگیری‌های مسلحانهٔ پیوسته است که در بسیاری از آنان، پادشاهان اشکانی ش
اما قادر بود که در هنگام بروز بحران، نیروهای نظامی را به سرعت جذب کند. با این ح
امپراتوری همچنین دارای واحدهای نظامی همچون سوار زره‌پوش و سوار کماندار بوده
کمان‌هایی ویژه استفاده می‌کردند که بتوانند هنگام اسب‌سواری و از فاصله‌ای دور، به دشم
برای حدود ۴۷۱ سال، تا سال ۲۲۴ م بر سرزمینی گسترده حکومت کرد.[۴۱]

شاهنشاهی ساسانی

پارس، استانی بود که خیزش بنیان‌گذار امپراتوری تازهٔ ایرانی از آن شروع شد. اگرچه در آ
آداب پیشین را هنوز حفظ می‌کردند و نام‌های شاهان هخامنشی را بر خود می‌نهادند.[۵۲]
دشت هرمزدگان، به دودمان اشکانی پایان داد و شاهنشاهی ساسانی را بنیان گذاشت.
هخامنشیان را داشت. اردشیر بابکان به نیروی نظامی خود به خوبی رسیدگی می‌کرد و دان

سنگ‌نگارهٔ «دیهیم‌ستانی» اردشیر بابکان، بنیان‌گذار شاهنشاهی ساسانی

به دنبال کسب مشروعیت، ساسانیان شاهان
عوامل شالوده‌شکنی پادشاهی ایران باستان بو
باورشان، آخرینِ کیانیان بوده است.[۴۱]

فرمانروایی ساسانیان می‌تواند با سه ویژگی ب
گرایش فزاینده به تمرکزگرایی است.[۴۱]

پادشاهان ساسانی، خود را جانشین هخامنشیا
مرکز امپراتوری را افزایش و استقلال حاکما
سرزمین ایران، از زمان حملهٔ یونانیان و د
شاهنشاهی ساسانی، در موارد بسیاری برخلاف
بومی ایران ترویج شود و در این دوران، مز
پارسی میانه نیز زبان رسمی شد. بیشتر شاهان این امپراتوری میان مردم محبوب بوده‌ان
در مجامع عمومی حاضر نمی‌شد. همچنین شاهان ساسانی به احکام دین رسمی کشور اح
یک نوزایی کلی را تجربه کرد و گونه‌ای از آن، هنر ساسانی، در این دوران بسیار مور
ساسانیان بار دیگر گسترش یافت و شاعران و موسیقی‌دانان ایرانی در رسوم گوناگونی
غالباً ابعاد باشکوهی به خود گرفت؛ مانند کاخ‌های تیسفون، کاخ اردشیر بابکان و کاخ ساسا
رسید و آثار آن هنوز وجود دارد. شاهان ساسانی همچنین کمک شایانی به گسترش دانش
گندی‌شاپور به عنوان یکی از مراکز علمی آن دوران، شهرت بالایی دارد.[۴۱][۴۰][۵۳]

کشاورزی با سیستم‌های آبی ممتاز، پایهٔ اقتصاد ساسانی و سهم آن در اقتصاد ملی، بیش ا
در شمال و راهی دیگر در سواحل جنوبی کشور. کارخانه‌های شوش، شوشتر و گندی‌ش
می‌کردند.[۵۴]

از دیدگاه نظامی، سیاسی و اداری، ساسانیان برنامه‌ریزی بسیاری کرده بودند. بخش قضای
و بزرگسال بودن مجرم در احکام بسیار اثر داشتند. در محاکمه‌ها، مردم می‌توانستند د
خارجی برنامه‌ریزی شده‌ای داشت و از سفرای خارجی با آداب محترمانه‌ای پذیرایی می
بیگانگان محفوظ داشت، بلکه با بهترین سپاهیان زمان خود، همانند رومیان رقابت کرد و
است و مهم‌ترین سطوح این ارتش وفادار به شاه، فرماندهی کل ارتش و ریاست سواره‌
نیز شهرت فراوانی داشتند. این ارتش در محاصره مهارت بالایی داشت و دارای زیرساخت
جنگ‌ها استفاده می‌کرد؛ رویارویی فیل‌های ارتش ساسانی با رومیان، هولناک توصیف شده
حمله اعراب به ایران سرنگون شد و پایان دوران ساسانیان، سال ۶۵۱ میلادی در نظر گر
ایرانی و همچنین فرهنگ متمایز آن، به گونه‌ای پایان یافت و بقایای آخرین نمایندهٔ تمد
بود.[۴۰][۴۱]

ورود اسلام، میان‌دورهٔ ایرانی و حملهٔ مغول

جنگ‌های طولانی ایران و روم باعث انحراف توجه‌ها از رویدادهای دنیای عرب و فرسو
افزون بر آن، مناقشه‌های درون‌اجتماعی در اواخر دوران شاهنشاهی ساسانی، باعث ایجا
برای حملهٔ اعراب به ایران باز کرد.[۵۵][۵۶] به جز ترویج اسلام، اهداف مادی همانند دست
برای فتح ایران بوده است.[۵۷] خلافت راشدین با بهره‌گیری از نیروهای متحد خود، موفق
ساسانیان، آغازی رسمی بر سقوط شهرهای ایرانی بود و ارتش اعراب یکی پس از د
اگرچه، پس از این، برخی از شهرها به تنهایی ایستادگی کردند و مناطقی تا مدت‌ها استقلا
قرن‌ها به اوج رسید.[۴۰] منابعی اعلام کرده‌اند که ایرانیان دین اسلام را با روحیه‌های خ
نشدند.[۴۰] منابعی نیز اعلام کردند که اعراب از طریق اعمال فشار و یک روند طولانی اس
اسلام را در ایران گسترش دادند. منابعی، تخریب کتابخانه‌ها، مجازات مالیاتی برای پیروا
تغییر زبان را از اقدامات سخت‌گیرانهٔ اعراب در حکومت گستردهٔ آنان دانسته‌اند.[۵۸][۵۹]
اسلام از بین نرفت و زرتشتیان می‌توانستند با پرداخت جزیه به اعمال دینی خود بپردازند
هنوز برپا بوده است. به مرور زمان، دین اسلام به شکلی مسالمت‌آمیز توسط ایرانیان پذ
بدون فشار از دین زرتشت دست کشیدند. ایرانیان با گذر زمان، توانستند به بخش‌های اد
اعراب، به این کمک بومی نیاز داشتند.[۴۰]

خلیفه‌های عرب به برتری اعراب بر دیگر ملل باور داشتند و فشارهای فراوانی بر ملل م
خراسان پایگاهی برای مخالفان خلفای عرب شد و ایرانیان کمک کردند که خلافت عباسی
نشد آن‌ها از سلطهٔ اعراب خارج شوند. اگرچه، عباسیان شمار قابل توجهی از ایرانیان را د
همگی این افراد از حکومت بیرون رانده یا کشته شدند. به تدریج، حکومت عباسی نیز ض
گردید. پس از حدود ۲ سده حکومت عربی، پادشاهی‌های نیمه مستقل و مستقلی، همانند
شکل گرفتند. در دوران سامانیان، ایران عملاً استقلال خود را به دست آورده بود و دیگر زی

در دوران خلافت اسلامی، فعالیت‌های ادبی، علمی و هنری ایرانی نه تنها پایان نیافت، ب
دوطرفه داشتند. از حدود سدهٔ ۱۰ میلادی، زبان فارسی در کنار زبان عربی، برای نوشتن
سدهٔ ۱۰ میلادی، اقوام ترک از آسیای میانه به فلات ایران مهاجرت گسترده‌ای کردند؛ بس
در سال ۹۹۹ میلادی، حکومت غزنویان که حاکمانی با اصالت ترک داشت، بخش‌های بزرگی
بزرگ از ایران را کنترل می‌کردند؛ این حکومت‌ها پارسی‌گو بودند و راه و رسم کشورداری
کاملاً ایرانی را به همراه خود داشتند، پدیدآوردند. نتیجهٔ پذیرفتن و حمایت از فرهنگ ایرانی
کنونی، اثر گذاشت.[۴۰][۶۳]

موزهٔ فردوسی، شاعر حماسه‌سرای ایرانی و سرایندهٔ *شاهنامه* (سدهٔ ۱۱ میلادی)

آرامگ
سده‌های
آثار او ب
فارسی

از سال ۱۲۱۹ تا ۱۲۲۱ میلادی، در زمان فرمانروایی خوارزمشاهیان، ارتش چنگیز خان مغو
و پر از جنایت توصیف شده است. مغول‌ها افزون بر آنکه شهرها را غارت و به آتش کشی
است که میزان کشتار غیرنظامی‌ها تا حدی بود که تنها در تسخیر خوارزم، ۱۰۰ هزار
مقاومت‌های نظامی و غیرنظامی، امپراتوری مغول توانست ایران را تحت سلطهٔ خود درآو

به دنبال چندپاره شدن امپراتوری مغول در سال ۱۲۵۶ م، هولاکو خان، نوهٔ چنگیز خان، ایلخ
تیموری را ایجاد کرد که حدود یک و نیم سده به طول انجامید. در این حکومت نیز به مردم
تمام مردم اصفهان را صادر کرد که بنا بر گزارش‌ها، ۷۰ هزار شهروند اصفهانی غیر مس
سمرقند می‌فرستاد. با وجود تمام خشونت و آسیب‌های وارد شده به ایران، ایلخانان و تیم
فرهنگ ایرانی احاطه کردند.[۴۰]

بعد از مرگ تیمور و بی‌ثباتی حکومت جانشینانش، جهانشاه از قبیلهٔ ترکمان قره‌قویونلو
حسن، رهبر قبیلهٔ ترکمان رقیب به نام آق‌قویونلو، شکست خورد و حکومت سلسله‌اش رو
حسن و در اثر اختلافات داخلی فرو پاشید تا اینکه نهایتاً شاه اسماعیل صفوی بازمانده‌های

دوران مدرن نخستین و ایران مدرن

صفویان

نگاره‌ای از شاه اسماعیل یکم، بنیان‌گذار صفویان

در دههٔ ۱۵۰۰ م، شاه اسماعیل یکم از اردبیل، توانست ایرانیان
اهمیت بسیاری دارد؛ شاهان صفوی که بر اتحاد ایرانیان باور دا
مذهب شیعه را رسمی کردند. تغییر مذهب ایرانیان از سنی به
سدی شد در برابر نفوذ دیگر مسلمانان بر مردم ایران. این مجم
وجود آورد که به جنگ‌های ایران و عثمانی منجر شد.[۶۶][۶۷]

در دوران حکومت ۴۲ سالهٔ شاه عباس یکم، از حدود ۱۵۸۷ م،
در هرج و مرج بود و یکپارچگی ایران، از سوی عوامل داخلی و

در دوران شاه عباس یکم که سیاستمدار و سرداری توانا بود،
شخص شاه به سیاست اقتصادی اهمیت می‌داد. پس از شاه
دوران شاه سلیمان سود می‌برد؛ افت شدید حکومت صفوی، د
محاصره کرده، سلطان حسین را شکست و نظم صفوی را پایا
بگیرند.[۶۶]

افشاریان

نگاره‌ای از نادرشاه، بنیان‌گذار افشاریان

نادرشاه، بنیان‌گذار افشاریان، از خراسان، در سال ۱۷۲۹ م افش
وی در دوران صفوی، در نبردهایی مانند جنگ با ازبک‌ها، نخبگی
دشمنان خارجی، استقلال ایران را بازیابی کرد. در دههٔ ۱۷۳۰ م
همچنین نادر به رسمیت‌گیری مذهب جعفری پرداخت. در دوران
همراه بود.[۶۶][۶۸][۶۹]

در دوران نادرشاه، ایران به گسترده‌ترین حالت خود، از زمان
ایران در داغستان ادامه‌دار بودند؛ اما از آن پس، افشاریان رو
تغییرات اخلاقی شده بود و با خشونت حکومت می‌کرد که سبب
قدرت گرفتن کریم‌خان از سلسلهٔ زند و پیروزی او بر سایر رقیب

زندیان

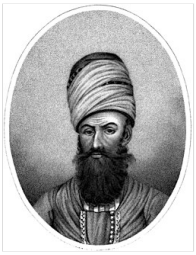
نگاره‌ای از کریم‌خان زند، بنیان‌گذار زندیان

پس از نادرشاه، ایران دچار هرج و مرج شد و در همین حال، کر
امور را در دست گرفتند؛ در نهایت، کریم‌خان توانست علی‌مرد
پادشاه استفاده نکرد و خویشتن را وکیل الرعایا خواند. او تلاش
برای آبادانی سرزمین‌های خود، به ویژه شهر شیراز که دورانی
قاجار به‌طور قابل توجهی درگیر بوده‌اند.[۷۰][۶۶]

رقابت زند–قاجار، به شکلی جدی دنبال شد، تا دوران لطفع
لطفعلی‌خان زند را شکست دهد و او را پس از دستگیری، شکنج
است؛ از نمونه‌های آن نیز نبرد کرمان بود که در آن، زنان و کود

قاجاریان

پس از حمله به گرجستان و تثبیت قدرت در سال ۱۷۹۵ م، تا س
پدیدار گشت. در این دوران، تهران به عنوان پایتخت کشور انتخاب شد که در حکومت‌های پ
باعث شکست و از دست‌رفتگی قطعی سرزمین‌هایی گسترده از ایران شد؛ ارتش ایران در
بود، نبرد کند. روایاتی از ارائه شدن آموزش نظامی توسط نیروهای انگلیسی و فرانسوی
میان ایران و روسیه مورد پذیرش قرار گرفت و ایران، سرزمین‌هایی همانند قفقاز جنوبی،

همانند دیگر کشورهای نیمه‌استعماری این دوره، ایران به منبع مواد اولیهٔ ارزان و بازار کا
آسیب‌پذیر ساخت؛[۷۴] به نحوی که با روی دادن قحطی ۱۸۷۲–۱۸۷۰ ایران، بخش قابل ت
روسیه در منطقه، ایران قاجاری را به درون خود کشاند و امتیازنامه‌های بسیاری با ارزش
اجازهٔ بهره‌برداری از منابع و فرصت‌های اقتصادی ایران را در اختیار روسیه و انگلیس ق
اساسی مشروطه (در ۱۹۰۶ م) بر ایران، حاکم شد. با همین جریان، جایگاه مشروطه ا
سکولار، دستورالعمل تازهٔ قضایی و مطبوعات آزاد فراهم ساخت. با اینها، قدرت دربار و
برابر دست‌درازی‌های اروپایی به ایران گرفت. فتح تهران در سال ۱۹۰۹ م صورت پذیرفت
دودمان تبدیل شد؛ در حالی که روسیه در شمال ایران سلطه‌گری می‌کرد، انگلیس نیز درخ
جریانات داخلی، مشروطه را ناکام بگذارد. تمام این‌ها، در نهایت توانستند مشروطه و جری
ایران حکومت می‌کرد.[۷۴][۷۶]

اشغال ایران در جنگ جهانی اول و قحطی ۱۹۱۷ تا ۱۹۱۹ ایران ضربه‌های بعدی بر پیکر
دولت ایران با ریاست وثوق الدوله قصد داشت برای ادارات، مستشاران انگلیسی بیاورد
اروپاییان را مسئول گذارد؛ این با اعتراضات شدید مردم روبرو شد و شیخ محمد خیابانی
پرچم مخالفت برافراشتند. در این دوره، ضعف دولت با بی‌نظمی و مشکلات اقتصادی
مازندران به پا خواست و دودمان پهلوی را بنیان نهاد.[۷۷][۷۴][۷۸]

دودمان پهلوی

پس از کودتای ۳ اسفند ۱۲۹۹ (۱۹۲۱)، میان سال‌های ۱۹۲۱ و ۱۹۲۵ رضاخان — نخست به
احمدشاه — ارتشی ساخت که تنها به او وفادار بود. او همچنین توانست نظم سیاسی را
بود، ایجاد کند. تحکیم اقتدار و پیشبرد اصلاحات وی، ادامه یافت تا اینکه مجلس در ۹ آبان
همان سال، پادشاهی ایران رسماً به وی سپرده شد. تاج‌گذاری رضاشاه نیز در ۴ اردیبهشت

در دوران پادشاهی رضاشاه، بازساخت آموزشی و قضایی ایران، انجام شد که اساس یک
مذهبی، کاست. طیف گسترده‌ای از امور حقوقی که پیش‌تر در کنترل مذهب شیعه بود، د
توسط بوروکراسی‌های دولتی نظارت می‌شد که در نتیجه، وضع زنان کشور بهبود یافت.
افزایش یافت و قوانین سختگیرانهٔ مذهبی طلاق، منصفانه‌تر شدند.[۷۹] شاه جدید همچنین
را برای هم پسران هم دختران، افزایش داد و دانشگاه‌های بزرگی چون دانشگاه تهران
ایران، این بار در آموزش، از بین برود. در همین حال، در دوران وی، مطبوعات در خفقان
احتمالی از سوی انگلیس و شوروی، رضاشاه را به گسترش روابط تجاری با آلمان نازی در

رضاشاه نخستین پادشاه ایرانی پس از دوران هخامنشیان بود که یک ارتش دائمی را بر
ایران را نیز سامان داد و در دورانش، بیمارستان‌هایی در تهران و استان‌های ایران، ساخت
همگانی مدرن ایران همچون نیروگاه، کارخانه‌های نوین، سیستم ترابری جدید، سیستم ا
همین دوره انجام شد. فناوری نیز در بسیاری از عرصه‌ها، حتی کشاورزی، دخیل گشت.[۷۷]

در تیرماه ۱۳۱۶، پیمان سعدآباد با درون‌مایهٔ اتحاد، میان ایران، افغانستان، ترکیه و عراق نو
قدرتمندی علیه او ایجاد کرد و بریتانیا که از دیرباز به شخص رضاشاه بدبین بود، روابط ای
دانست؛ تبلیغات رسانه‌ای علیه رضاشاه، پس از روابط ۱۹۳۹ ایران با ژاپن، شدت گرف
بی‌طرفی، بریتانیا و شوروی ایران را اشغال کرده و رضاشاه را با اعمال فشار برکنار
توانست چند تهدید دیگر هم از بین ببرد؛ برای مثال، ناوگان دریایی ایران که در حال شکل
غلامعلی بایندر، از میان برداشت. پس از اشغال ایران، بریتانیا و شوروی به محمدعلی فر
را اعلام کند که وی مخالفت کرد. کمی بعد، آشکار شد که بریتانیا و شوروی خواستار کنار
از سلطنت پسر او، محمدرضا پهلوی حمایت کردند.[۸۰]

آغاز پادشاهی محمدرضا پهلوی، با اشغال ایران در جنگ جهانی دوم هم‌زمان شد. کمی پ
ایران پذیرفت که رسماً در کنار متفقین قرار گیرد و متفقین اعلام کردند، به استقلال و ی
گذاشت.[یادداشت ۴] با پشتیبانی آمریکا و با سیاست نخست‌وزیر وقت، قوام السلطنه
کردستان خاتمه داد. با پیشرفت جهان، در ایران نیز نیاز به فضای سیاسی و رسانه‌ای جدید
تمام زندانیان سیاسی از عفو کامل برخوردار گشته و فضا برای رسانه‌ها بازتر شد؛ در ه
جان گرفته و بر عموم مردم اثر گذاشتند.[۸۱] با این وجود، اعتراضات فراوانی به شخص م
قدرت داشتن یک «فرد» مخالفت داشتند. حزب‌هایی نیز به ترورهای برنامه‌ریزی‌شده دست
از مهم‌ترین وقایع دوران محمدرضا شاه، آغاز جنبش ملی‌شدن نفت ایران و قدرت گرفتن
جنبش نفت، از حمایت شاه برخوردار بود، پس از ملی‌شدن صنعت نفت در سال ۱۳۲۹، م
(عملیات پنهان وابسته به آمریکا و انگلیس) سرنگون شد.[۸۲][۸۳]

سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک) تحت فرمان شاه تشکیل شد و وظیفه امنیت
۱۳۴۱، محمدرضا پهلوی محبوبیت بالایی کسب کرده بود و اکثریت جامعه با انقلاب سفید
خیریه‌ها بازدید می‌کرد. اصلاحات ارضی و برابری حقوق زنان و مردان، قرار گرفتن ایرا
می‌کرد تا ایران را به‌سوی «تمدن بزرگ» هدایت کند، اصطلاحی که در سال ۱۹۷۲ ابداع ش
سیاست‌های مدرن‌سازی پدرش را دنبال نمود و توسعه بخشید. از دید توسعه اجتماعی ش
گروه‌های ذی‌نفع بیشتر می‌شد. با این وجود اصلاحات سیاسی شاه بسیار عقب‌تر از اصلاح
کرده بود.[۸۸] بخش زیادی از درآمد نفتی کشور به تجهیز ارتش اختصاص می‌یافت. به‌طو
دوستانه با آن‌ها، به خرید تجهیزات نظامی می‌پرداخت.[۸۹]

در دههٔ چهل و اوایل دههٔ پنجاه هجری شمسی، ایران رشد اقتصادی سریعی را شاهد بود.
مجلس جدید، ایران فضای سیاسی جدیدی را تجربه کرد. از این دوران، ایران در نشریات
سیاسی داشتند. کم‌کم شمار کارکنان خارجی در کشور افزایش یافت و کارخانه‌های بزرگی

کشور ایجاد کردند. سپس محمدرضاشاه نظام تک حزبی را در کشور حاکم کرد. سرانجام
خمینی، ایران را برای همیشه ترک کرد و در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷، در پی بی‌طرفی ارتش، انقلاب

جمهوری اسلامی

انقلاب ۱۳۵۷ ایران با رهبری سید روح‌الله خمینی، پادشاهی پهلوی را پایان داد و به پد
انقلاب، حاصل مشارکت مردم، اعتراضات پیوسته و آغاز قدرت خمینی در فرانسه است.
۸۸ نفر منجر شد، فاصلهٔ حکومت پهلوی با مردم و پریشانی شرایط، بر همگان آشکار شد.
در ۱۲ بهمن همان سال، سید روح‌الله خمینی از فرانسه، به ایران بازگشت و دولت ج
همه‌پرسی نظام جمهوری اسلامی در ایران، واجدان شرایط رأی‌دهی با قاطعیت موافقت
۱۳۵۸، رسماً به یک جمهوری اسلامی تبدیل شد. کمی بعد، در همه‌پرسی قانون اساسی ج
به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران رأی مثبت دادند.[۹۴]

دانشجویان مسلمان پیرو خط امام، در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ به گروگان‌گیری در سفارت ایالات
۱۳۵۷، این عمل را «انقلاب دوم» دانست؛ این رویداد، روابط دیپلماتیک تهران و واشینگ
فرهنگی ایران آغاز شد؛ این انقلاب، ضمن «اسلامی‌سازی» فرهنگی و آموزشی، به پاک
«غرب‌زده» به‌شمار می‌رفتند، پرداخت.[۹۶]

جنگ ایران و عراق در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، با هدف‌گیری غرب ایران توسط عراق، رسم
پیشروی فراوانی انجام دهند. ارتش ایران نیز با وقوع انقلاب، فرماندهان و نیروهای با تج
بسیاری شکست خورد. اما از سال ۱۳۶۱، با آزادسازی خرمشهر، نیروهای ایرانی شروع به
ایران آغاز به انجام عملیات‌هایی در خاک عراق کرد که در نهایت، با پیروزی عراق همرا
۱۳۶۵، تا آغاز عملیات والفجر ۱۰ ایران در اواخر زمستان سال بعد، برای حدود یک سال
نداشتند. سرانجام، در تیرماه ۱۳۶۷، قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت توسط رهبر ایران
کشته‌شدگان این جنگ، پس از حدود ۸ سال پایان یابد.[۹۷]

به گزارش بی‌بی‌سی فارسی، اینکه انگیزهٔ مردم ایران از مشارکت در انقلاب ۱۳۵۷، برخو
حکومت دینی، هنوز محل اختلاف است اما این انقلاب، حکومتی را سرنگون کرد که اول
اقتصادی و اجتماعی ایران بوده است. با سقوط نظام پهلوی، روند مصادره و تعطیلی واحد
انداختن بخش نوین اقتصاد این کشور ادامه یافت و جایگاه پیشین ایران در جهان، از د
اقتصادی جدید و شکل‌گیری اقتصاد زیرزمینی، گسترش رفتارهای فاسد اقتصادی و انحص
ملی، بیش از پیش به اقتصاد ایران ضربه زد.[۹۸] مخالفان سرمایه‌داری در اوایل انقلاب،
پس از حملهٔ عراق به ایران، توانستند کشور را به سوی اقتصاد متمرکز دولتی پی
صاحب‌امتیازان اقتصاد دولتی، به اوج‌گیری قدرت‌های منطقه‌ای، همانند امارات، ترکیه و ع
اقتصاد بدون تنشی نداشته است و کارفرمایان ایرانی به تطبیق با شرایط اقتصاد جنگی
سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیز، بر شعار «نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلا
حرکت‌های اسلامی و کشورهای منطقه بوده است؛ اگرچه، این سیاست با گذشت زم
انگلستان، ایالات متحده و در نهایت، کشورهای عربی تغییر کرد.[۱۰۰] همچنین نظام جمهور
منطقهٔ قره سو می‌باشد.[۱۰۱] ایران که برای چهار دهه با انواع تحریم‌های بین‌المللی روبرو
برنامه جامع اقدام مشترک از مهم‌ترین توافقات جمهوری اسلامی با دیگر ملل بوده ا
پیشرفت اقتصادی قابل توجهی در ایران صورت گرفت. هرچند که خروج آمریکا از برجام
علاوه بر سرمایهٔ خارجی، سرمایهٔ داخلی ایران نیز به خروج از کشور شتافت.[۱۰۲][۱۰۳] ک
به نیروهای آمریکایی در عراق و ادامه یافتن بحران خلیج فارس، ایران را در آغاز دههٔ ۲۰۲۰

تظاهرات ۱۷ اسفند ۱۳۵۷، اعتراضات ۱۳۸۸، اعتراضات دی ۱۳۹۶، اعتصابات ۱۳۹۷-۱۳۹۸
نمونه‌هایی از نارضایتی‌های منجر به اعتراض دوران جمهوری اسلامی هستند. بر اساس
شکاف طبقاتی، فساد سیستماتیک دولتی و فشارهای خارجی، با افزایش نارضایتی
برانگیخت.[۱۰۴] اعتراضات ۱۳۸۸، پیامد پیروزی محمود احمدی‌نژاد بر میرحسین موسوی
اعتراضات، حامیان نتایج انتخابات، کم‌کم مستندهای انتخاباتی بی‌شماری را پنهان یا از دس
ضدحکومتی داشت که از نارضایتی‌های اقتصادی و سیاسی تغذیه می‌شد و در پاسخ
محدودسازی شبکه‌های اجتماعی، از عوامل خارجی گفت و معترضان را سرکوب کرد که ش
۱۳۹۸ (پس از افزایش قیمت بنزین در ایران) نیز با سرکوب شدید مردم معترض همراه ش
تا ۱۵۰۰ تن و شامل زنان و نوجوانان بوده است. اگرچه وزیر کشور، شمار کشته‌شدگان
ویدئوهایی از شلیک مستقیم نیروهای امنیتی به معترضان منتشر شد.[۱۰۸][۱۰۹] به‌گزارش
کشته‌شدن مهسا امینی توسط نیروهای گشت ارشاد اتفاق افتاد، بزرگ‌ترین تهدید برای حک

مشکلات اقتصادی ایران و تضعیف متحدان و نیروهای نیابتی کلیدی آن از سال ۱۴۰۲، حک
سال ۱۴۰۳، ابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهور این کشور، در سقوط بالگرد، کشته شد.[۱۱۱]
ایران آغاز کرد و تأسیسات هسته‌ای را هدف قرار داد و بسیاری از اعضای ارشد رهبری ن
موشکی خود تلافی کرد و خصومت‌ها منجر به درگیری مستقیم کوتاهی بین دو کشور شد.
ایران در فردو، نطنز و اصفهان حمله کرد.[۱۱۴] در نتیجه، ایران به پایگاه‌های ایالات متح
اصرار ایالات متحده، با آتش‌بس موافقت کردند.[۱۱۵][۱۱۶]

جغرافیا

ایران در مختصات جغرافیایی ۳۲ درجه شمالی و ۵۳ درجه شرقی قرار دارد و از شما
مازندران، از شرق به پاکستان و افغانستان، از جنوب به خلیج فارس و دریای مکران و از
همچنین جزیره‌هایی را در خلیج فارس در اختیار دارد. کل گسترهٔ ایران، ۱٫۶۴۸٫۱۹۵ کیلو
آب‌های این کشور تشکیل می‌دهند. نزدیک به یک سوم از مرز ۸٫۳۳۴ کیلومتری آن نیز آب
جنوب کشور، راهی بسیار مهم برای انتقال نفت خام است.[۱۱۷] سرزمین ایران، از ثروت
گاز طبیعی، زغال‌سنگ، کروم، مس، سنگ آهن، سرب، منگنز، روی و گوگرد شناخته‌شده‌تر

آب و هوا

اقلیم ایران بسیار گوناگون است و از نیمه‌گرمسیری تا زیرشمالگانی را شامل می‌شود. بلن
بیابان‌ها، نقش مهمی در نوسانات دمای روزانه و فصلی در این کشور ایفا می‌کند. به عنوان
میانگین دمای زمستان در تبریز در استان آذربایجان شرقی، نزدیک به یخ‌زدن می‌رسد. بار
در مناطق نزدیک به دریای مازندران. میانگین بارش سالانه در کشور نیز حدود ۱۰ اینچ اس

رخ می‌دهد. شمال کشور در آمار بارش یک تضاد بزرگ به وجود آورده است؛ کوه‌های بل
مازندران محروم می‌سازند و یک شمال حاصلخیز و جنگلی، برای ایران به وجود می‌آورند؛
پدیدار می‌شود، یخبندان بسیار نادر است و ممکن است رطوبت تا ۱۰۰ درصد افزایش یابد
فصل خشک در ایران شناخته می‌شود. از ویژگی‌های آب و هوای ایران این است که مناطق
هم باشند.[۱۱۸]

گوناگونی زیستگاه‌ها

سرزمین ایران به شکل کلی، کوهستانی و نیمه‌خشک است و میانگین بلندی آن، بیش از
گستره ایران را بلندی و کوه‌های این کشور، یک‌چهارم آن را دشت‌های آن و کمتر از یک
می‌سازند. پست‌ترین نقطهٔ درونی با بلندی ۵۶ متر در چاله لوت و بلندترین نقطه، دماوند
البرز قرار دارد. در کنارهٔ جنوبی دریای مازندران، بلندی زمین ۲۸ متر پایین‌تر از سطح دریای

از دیدگاه ناهمواری‌ها، ایران کشوری کوهستانی با بیابان و دشت‌هایی در میانه است. بل
بلندی و کم‌ترین بلندی کشور نیز در دریای مازندران در منفی ۲۸ متر ثبت شده است. ا
سیل، طوفان‌های غبار یا شنی و زمین‌لرزه تهدید شود. آلودگی هوا به ویژه در مناطق
جنگل‌زدایی، بیابان‌زایی، آلودگی نفتی در خلیج فارس، نابودی تالاب‌ها بر اثر خشک‌سالی، ف
زیست‌محیطی در ایران هستند.[۱۱۷]

پارک‌های ملی ایران و مناطق حفاظت‌شدهٔ این کشور از مهم‌ترین جاذبه‌های جغرافیایی
زیست‌کره دارد که شامل ارسباران، ارژن، گنو، پارک ملی گلستان، منطقه حفاظت‌شده
کویر، پارک ملی دریاچه ارومیه، شبه‌جزیره میانکاله، منطقه حفاظت‌شده توران، دنا، تنگ ص

گوناگونی گیاهان

تقریباً یک دهم ایران جنگلی است و گسترده‌ترین جنگل‌های آن، در جنوب دریای مازندران
برگ‌ریز، بلوط، راش، نمدار، نارون، گردو و بسیاری درخت و گیاهان دیگر، می‌رویند. در
شماری گیاه میوه‌دار رشد می‌کنند. انواع درمنه و درختچه نیز در بخش‌های بیابانی و سراس
ایران، با نگهداری آب، از رشد گیاهانی همانند موردیان پشتیبانی می‌کنند. واحه‌های ایران
صنوبر، خرما، مورد، خرزهره‌ایان، آکاسیا، بید، آلو و توت باعث گوناگونی بیشتر پوشش گیا

گوناگونی جانوران

گوزن زرد ایرانی از گونه‌های در معرض خطر این کشور

تاکنون بیش از ۲۱۰ گونه پستاندار، ۵۵۸ گونه پ
ایران ثبت شده‌اند. پستانداران سرزمین ایران
گرازهای وحشی، بز کوهی، آهو و قوچ‌ومیش اس
می‌کنند. انواع شغال، گربه وحشی و خرگوش ن
دشت و بیابان‌ها را برای حیات خود، انتخاب کرد
گونهٔ در معرض نابودی ایرانی، شناخته شده ا
می‌شوند و کبک‌ها در بیشتر مناطق کشور زندگ
اردک و غاز نیز در سواحل دریای مازندران
کرکس‌های ایرانی، در بیابان به زندگی خود ا
روباه و دست کم ۲۲ گونهٔ جوندگان، در مناط
می‌کنند. سنجاب نخلی و خرس سیاه آسیایی د
زمانی در جنگل‌های مناطق جنوبی دریای م
شده‌اند.[۱۱۸] شیر ایرانی نیز در ایران نابود شده است اما پیش از انقلاب ۱۳۵۷ ایران،
۱۳۹۸، با توافق میان باغ وحش ارم و انجمن آبزیگاه و باغ‌وحش‌های اروپا، به ایران ب
شود.[۱۲۱]

سیاست

ایران، از اعضای بنیان‌گذار سازمان ملل متحد، سازمان همکاری اقتصادی، سازمان همکاری
همکاری‌های شانگهای است[۱۲۲] و یک قدرت منطقه‌ای[۱۲۳] شمرده می‌شود. نظام سیا
اسلامی ایران استوار است که در سال ۱۳۵۸ تصویب شد.[۱۲۴] ایران کنونی، در واقع یک
دستگاه‌های اجرایی، مجلس شورای اسلامی و قوه قضائیه، در نهایت تحت نظر روحانیت
ایران قرار می‌گیرد. رهبر این کشور، اختیارات گسترده‌ای دارد و علاوه بر مقامات کشو
رهبر ایران همچنین منحصراً می‌تواند اعلان جنگ دهد و فرماندهٔ ارشد نیروهای مسلح ایران
تعیین می‌کند. محدودیتی برای دورهٔ رهبری وجود ندارد اما مجلس خبرگان این امکان را
دقیق‌تر، در جمهوری اسلامی ایران، قوای سه‌گانه متشکل از قوه مقننه، قوه مجریه و قوه
مردم ایران نیز مستقیماً در انتخاب رهبر کشور دخالت ندارند و مجلس خبرگان، به نم
گزینش، بر پایهٔ معیارهای شرعی و اسلامی است.[۱۲۵][۱۲۶] اگرچه، اعضای شورای نگ
گزینش می‌شوند، وظیفهٔ تأیید صلاحیت نامزدهای مجلس خبرگان را نیز دارند.[۱۲۷]

رئیس‌جمهور ایران که با انتخابات ریاست‌جمهوری کشور گزینش می‌شود، رئیس قوهٔ مج
انتخاب کرده و به عنوان رئیس شورای عالی امنیت ملی فعالیت می‌کند. رئیس‌جمهور و
کرده است. علاوه بر این، رئیس‌جمهور بر طیف گسترده‌ای از دفاتر و سازمان‌های دولتی
با آگاهی مجلس شورای اسلامی در دادگاه‌های عمومی انجام می‌شود. استعفای رئیس‌جمه

تقسیمات اداری

ایران دارای ۳۱ استان است که در کل، پنج منطقه را تشکیل می‌دهند.[۱۲۹] تقسیمات کش
منطقهٔ خودمختاری در این کشور وجود ندارد و از استاندار تا بخش‌دار، توسط وزارت ک
نمایندگان شوراهای استان تشکیل می‌شود. وزارت کشور این اختیار را دارد که شهرداران
نیز توسط دهیار که توسط بزرگان (شورا) همان ناحیه، توصیه می‌شود، اداره می‌شوند.[۲۶]

سیاست در تاریخ

ایران در دوران پیش از اسلام، دارای حکومت‌هایی از نوع شاهنشاهی و در طول پنج سدهٔ
سال ۱۳۵۸، با رأی نزدیک به ۹۸ درصد از مردم این کشور، پس از حدود ۲۵۰۰ سال، رس
نظام جمهوری اسلامی ایران جایگزین دودمان پهلوی که آخرین حکومت پادشاهی این کشو

قانون و قوه مقننه

ایران دارای ساختار قانون‌گذاری است. مجلس شورای اسلامی که بیشتر به عنوان مج
مجلس برای دوره‌های چهارساله، به شکل مستقیم توسط مردم انتخاب شوند و اقلیت‌های
مجلس هستند. مجلس قوانین کشور را تصویب می‌کند و در شرایط ویژه، این امکان را د
کند.[۱۲۶]

شورای نگهبان ۱۲ عضو شامل فقها و حقوقدان دارد که نیمی از آنان را رهبر و بقیه را ش
شورای اسلامی پیش از اجرایی شدن، نظر این شورا را می‌گیرند و بررسی می‌شوند ک
انتخابات نیز نظارت می‌کند و تمام نامزدهای انتخاباتی، حتی برای ریاست‌جمهوری، باید تأیی

قوه قضائیه

رهبر جمهوری اسلامی ایران، رئیس قوه قضائیه ایران را تعیین می‌کند که وی نیز، رئیس دی
می‌کند. چندین دادگاه در این کشور وجود دارد، از جمله دادگاه‌های همگانی که به پرونده
انقلاب که به گروه ویژه‌ای از جرائم رسیدگی می‌کند؛ این دادگاه که به مقوله‌هایی هم
جمهوری اسلامی و قاچاق موادمخدر رسیدگی می‌کند، حکم نهایی را می‌دهد و قابلیت تجدی

دادگاه ویژه روحانیت که مستقل از چارچوب منظم قضایی عمل می‌کند و فقط به رهبری
تجدید نظر ندارد. دادگاه ویژه روحانیت به جرائمی که توسط روحانیون انجام شده‌اند، رس
افراد غیر روحانی نیز دخالت داشته است.[۱۳۲] بر اساس اعلام سازمان ملل متحد در سال
به کل پایان دادند یا اجرای آن را متوقف کردند؛ در یک سال پیش از این اعلامیه، ۸۴ در
کشور عربستان، عراق، پاکستان و ایران بوده است.[۱۳۳] گزارش سال ۲۰۱۸ سازمان عف
است و ظاهراً حلق‌آویز کردن متداول‌ترین روش اعدام در این کشور است.[۱۳۴]

روابط با جهان

در اصول قانون اساسی ایران اعلام شده است که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایر
حفظ استقلال همه‌جانبه و یکپارچگی کشور، دفاع از حقوق تمام مسلمانان و عدم تعهد در
دول غیرمحارب استوار است؛ جمهوری اسلامی ایران، سعادت انسان در کل جامعه بش
حکومت حق و عدل را از حقوق مردم جهان می‌داند. همچنین در عین خودداری از دخا
حق‌طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین، در تمام جهان، پشتیبانی می‌کند. همچنین هر
ارتش و دیگر شئون ایران را فراهم آورد، ممنوع اعلام شده است. شعار «نه شرقی نه
سیاسی این کشور، در نظر گرفته شده است.[۱۳۵]

آخرین حکومت‌های ایران، سیاست خارجی متفاوتی را دنبال کرده‌اند. محمدرضا پهلوی، در
وجود روابط نزدیک با آمریکا، با اتحاد جماهیر شوروی نیز روابط مناسبی ایجاد کرد؛ در ه
تعهد، روابط گرمی را حفظ کرد. با وجود روابط دوستانه با جهان، وی همواره نیروی ن
جمهوری اسلامی، ایران تبدیل به کشوری مخاصمه‌جو، تجدیدنظرطلب، رادیکال و مذهبی
خود آشنا ساخت. استکبارستیزی و صدور انقلاب از سیاست‌های مورد توجه ایران در دهه‌ها
اسلامی ایران تلاش کرد که با رژیم‌های کمونیستی روابط نزدیکی برقرار کند و با کشورهای
به روابطی موفق رسید. در دهه‌های اخیر، ایران با بلاروس، نیجریه و ونزوئلا نیز روابط
عالم سیاسی، حکومت جمهوری اسلامی ایران را یک حکومت مطرود برای بسیاری از کش
و موشکی ایران و نوع روابط با اسرائیل، تنش‌ها و تحریم‌هایی را برای این کشور به همراه
به توافقی مهم با عنوان برنامه جامع اقدام مشترک، دست یافت که پیرامون برنامهٔ هسته
می‌داد. اگرچه خروج آمریکا از برجام و تحریم‌های مجدد، این توافق را به هم ریخت.[۱۳۷
متحده، پس از اعلام خروج این کشور از برجام، از ناکارآمدی برجام در پیشگیری از دستی
بودن پشتیبانی این نظام از تروریسم و خطر برنامه موشکی بالستیک ایران گفت.[۱۳۹]

نیروی نظامی و امنیتی

جمهوری اسلامی ایران دارای دو گونه نیروی مسلح است؛ نیروهای معمول ارتش که شام
گروه جداگانه با نام سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.[۱۴۰] در دوران پهلوی، ایران یکی از
داشت که به سرعت، با فروپاشی سلطنت منحل شد. ارتش ایران، پس از انقلاب ۱۳۵۷
زمان، مؤلفه‌ای فعال و نیرومند را حفظ کرده است. نیروی نظامی این کشور، بخش اعظ
ایران به دست می‌آورد و مردان باید تا حدود ۲ سال، خدمت سربازی انجام دهند. ارتش،
پس از آن، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی قرار دارد. هر نیروی امنیتی ایرانی که درگیر
سپاه همراهی یا رهبری می‌شود. نیروی هوایی و دریایی ایران، از دیدگاه بین‌المللی ه
جمهوری اسلامی ایران نیز نقش پلیس را در این کشور ایفا می‌کند.[۱۴۱] نیروی قدس نی
مسئول عملیات در خارج از مرزهای کشور است که در جهت منافع سپاه و نظام کنونی ایر

در سال ۲۰۱۸ میلادی، ایران با ۱۷ میلیارد و ۴۰۰ میلیون دلار بودجهٔ نظامی، در ردهٔ پانزدهم
ایران بالاتر از اسرائیل و کانادا و پایین‌تر از عربستان بود.[۱۴۳] بر اساس اعلام مؤسسه بی
هزار نیروی نظامی فعال دارد که ۳۵۰ هزار نفر آن در ارتش معمول کشور و دست ک
اسلامی خدمت می‌کنند. حدود ۲۰ هزار نیرو نیز در نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلا
شبه‌نظامی فعال در ایران است که می‌تواند شمار قابل توجهی نیروی داوطلب جذب کند.[

از انقلاب ۱۳۵۷ تاکنون، برای غلبه بر تحریم‌های خارجی، دولت ایران صنایع نظامی خود ر
رادار، هلیکوپتر و هواپیماهای جنگنده در ایران ساخته می‌شوند.[۱۴۶] ایران ارتش سایبری
توانایی سایبری خود را افزایش داد. ایران، همچنین توانایی ساخت پهپاد را داراست و با پهپ

ایران، توان موشکی بالایی دارد. برنامه موشکی ایران پیش از انقلاب ۱۳۵۷ آغاز شد اما
شمالی، چین و روسیه همکاری کرده است تا زرادخانه‌ای بزرگ و متنوع از موشک‌های بال
پیشرفت موشکی ادامه یافت تا دههٔ ۱۳۸۰ که موشک‌های دوربرد طراحی شدند و بر دقت

دارند. توسعهٔ برنامهٔ موشکی ایران، به ویژه ت
است؛ اگرچه، ایران اعلام داشته است که چنین
کیلومتر دانسته‌اند و اعلام کردند که ایران امک
غرب به داشتن موشک با توانایی حمل کلاهک ه

نیروی دریایی ارتش ایران که از تولیدات داخلی نیز بهره می‌برد.

حقوق بشر

بر اساس گزارش شاخص دموکراسی سال ۷
گزارشگر ویژه حقوق بشر در ایران، در سال
غیردموکراتیک است، مکرراً منتقدان دولت و ر
نیز سایر اشکال فعالیت سیاسی را به شدت م
حقوق کودکان به‌شدت نقض شده است، به طوری که در ایران بیش از هر کشور دیگ
غیرقانونی است و مجازات آن تا اعدام است.[۱۵۶][۱۵۷]

در طول دهه گذشته، تعداد زیادی اعتراضات ضد دولتی در سراسر ایران (مانند اعتراض
اسلامی به راه افتاده است. با این حال، سپاه و پلیس همیشه اعتراضات توده‌ای را با روش
جمعه خونین زاهدان) یا (جمعه خونین خاش)[۱۵۸][۱۵۹]

اقتصاد

نمای کلی

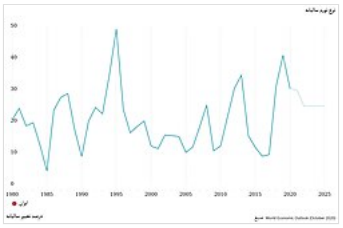

نرخ تورم در ایران (سالیانه، از ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۵)

اقتصاد ایران به عنوان یک اقتصاد نا کارآمد ش
است. با این حال، ایران زیرساخت قابل توجه
دارد که اقتصاد این کشور را توانمند می‌سازن
به‌طور مستقیم تملک و اداره می‌کند و به‌طور
به نیروهای امنیتی کشور اثر می‌گذارد. موارد
یارانه و سیستم بانکی کشور که میلیاردها دلار
کرده و پتانسیل رشد بخش خصوصی ایران و
خصوصی ایران، شامل کارگاه‌های مقیاس‌کوچ
ساخت و سازهای متوسط، کار معدن، تولید
غیررسمی قابل توجهی در این کشور وجود دار
بر اساس *اطلاعات‌نامه جهان*، تولید ناخالص داخ
دلار و سرانه تولید ناخالص داخلی بر پایه برابری
اساس اعلام بانک جهانی، سرانهٔ تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۷ برابر ۵۵۲۰ دلار[۱۶۱]
داده‌های بانک جهانی، جی‌دی‌پی اسمی این کشور در سال ۲۰۱۹–۲۰ حدود ۴۶۳ میلیارد دلار
دارد؛ بنابراین، پایداری ندارد.[۱۶۳]

کل نیروی کار ایران در سال ۲۰۱۷ میلادی، ۳۰٫۵ میلیون نفر بوده است و این کشور از ک
۴۸٫۶٪ در بخش خدماتی مشغول بوده‌اند. نفت، فراورده‌های پتروشیمی، گاز، کود، سدیم م
جنگ‌افزارها، به ترتیب، بیشترین میزان تولید سالانهٔ ایران را تشکیل می‌دهند. نفت (۶۰٪)
بیشترین محصولات صادراتی ایران هستند. در سال ۲۰۱۷ میلادی، ایران ۱۰۱٫۴ میلیارد دلار
ژاپن ۵٫۳٪ از صادرات این کشور را سهم خود کردند. محصولات کشاورزی و دامی این کش
غلات، چغندرقند، نیشکر، میوه، آجیل، پنبه، فراورده لبنی، پشم و خاویار می‌شود. ارزشمند
غذایی و کالاهای مصرفی می‌شود. در سال ۲۰۱۷ میلادی، شرکای تجاری ایران در وارداتـ
آلمان (۴٪) بوده است.[۱۱۷]

از اوایل انقلاب ۱۳۵۷، دو جناح به دنبال تحمیل تفسیر خود از اقتصاد اسلامی به دولت بود
که پیوند محکمی با بازرگانان ایران داشتند نیز از حقوق صاحبان صنایع دفاع کرده و بر خص
بخش بانکی ایران حمایت کردند. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نیز مسئولیت توسع
عراق در نهایت باعث افزایش مداخلات حکومتی در اقتصاد شد. دولت با ملی کردن بانک
فعالیت‌های تولیدی و درآمدی ایران به دست آورد. در دهه‌های گذشته، مهم‌ترین مانع پی
خارجی‌هراسی سیاست‌مداران محافظه کار این کشور و تحریم‌های اعمال شدهٔ خارجی
اساس برنامه جامع اقدام مشترک در سال ۱۳۹۴، باعث احیای بخش تولید نفت و درآمد نف
نفت در سال ۲۰۱۷ میلادی، رشد اقتصادی این کشور نیز کاهش یافت. اقتصاد ایران هم
گسترده، به ویژه میان زنان و جوانان ایرانی تحصیل‌کرده، خودنمایی می‌کند.[۱۱۷] بحران ن
اقتصادی این کشور تا سال ۲۰۲۳ م همچنان ضعیف برآورد شد.[۱۶۳]

زیرساخت

کانون‌های جمعیتی ایران، در سراسر کشور گسترش یافته‌اند و این پراکندگی، ترابری در ا
کم، کارایی بزرگراه‌های این کشور را کاهش داده است. با این وجود، وسایل نقلیهٔ موتور
برای حمل مسافر و کالا هستند. در دهه‌های گذشته، دولت ایران منابع قابل توجهی را ص
اکنون، تقریباً نیمی از جاده‌ها آسفالت شده‌اند.[۱۶۴]

خط اصلی سیستم ریلی کشوری، دریای مازندران را به خلیج فارس متصل و بسیاری از
۱۳۵۰، راه‌آهن ایران از طریق ترکیه، به راه‌آهن اروپا متصل شد؛ این پیوند مهم، بازرگا
می‌کند و نیاز به راه آبی و هوایی را در مسیر از بین می‌برد. راه‌آهن ایران گسترش و موقع
عبور کارا و کم‌هزینه برای کشورهای منطقه تبدیل شده است. هواپیمایی ملی ایران، ایر
کشور را پوشش داده است. برخی خطوط هوایی بزرگ اروپایی، آسیایی و آفریقایی نیز د
که از میان ۵۴ فرودگاه مسافری ایران، ۹ فرودگاه بین‌المللی هستند و تنها سه فرودگاه تو
فرودگاه بین‌المللی شهید هاشمی‌نژاد مشهد و فرودگاه بین‌المللی امام خمینی، پررفت‌وآمد

کارون تنها رودخانهٔ دارای قابلیت کشتیرانی در ایران است و از آن برای حمل مسافر و با
است. ایران از پنج بندر بزرگ در خلیج فارس، که بزرگ‌ترین آنان در بندرعباس است، بهره
شده یا آسیب دیدند اما از آن زمان، بازسازی شده‌اند. همچنین امکانات بندری قابل توجهی

داده و بندر جدیدی را در چابهار در دریای مکران ساخته است. همچنین بندرهای دریای مازن
استفاده قرار می‌گیرند.[۱۶۴]

رسانه‌های ارتباطی در ایران عمدتاً متعلق به حکومت این کشور هستند و در طول دهۀ ۷۰
هزینه کرد؛ در این مدت، استفاده از تلفن تقریباً دو برابر شد. خدمات تلفنی به مناطق ر
دسترسی داشتند. تلفن‌های همراه و اینترنت نیز در سراسر ایران خدمت‌رسانی می‌کنند
جمعیت ایران به شبکۀ برق دسترسی دارند و این کشور از نیروگاه‌های تجدیدپذیر خورشی
جمعیت روستایی ایران، از شبکۀ آبرسانی برخوردارند.[۱۶۶]

بازرگانی

صادرات

محصولات صادراتی ایران به دو دسته نفتی و غیرنفتی تقسیم می‌شوند که براساس آمارها
ده کشور انجام شده که سه کشور چین، عراق و امارات متحده عربی در صدر این آنه
عبارت‌اند از:

- نفت و گاز: ایران یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان نفت و گاز در جهان است و صادرا
است.
- پتروشیمی: صنعت پتروشیمی ایران به تولید محصولات شیمیایی متنوع از جمله پلاس
می‌شوند.

بر اساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران، بیشترین سهم صادرات کشور مربوط به
میلیون تن محصولات پتروشیمی به ارزش حدودی ۹٫۰ میلیارد دلار به خارج از کشور صادر

- فولاد و فلزات: ایران یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان فولاد در منطقه است و محصولات
- کشاورزی و محصولات غذایی: ایران تولیدات بسیار زیادی در زمینه کشاورزی دارد، م
چین، هند و اروپا صادر می‌شوند.
- انواع سنگ معدنی و مصالح ساختمانی: ایران یکی از بزرگ‌ترین کشورهای صادر ک
بین‌المللی کشورهای اروپایی صادر می‌گردد.
- لوازم خانگی و منسوجات: ایران در سال‌های اخیر توانسته در زمینه تولید برخی از لوا
همسایه صادر کند.

به صورت کلی مهم‌ترین کالاهای صادراتی ایران در حوزه غیرنفتی شامل محصولاتی از قبیل

- پسته
- زعفران
- فرش دستباف
- خاویار
- چرم
- کشمش

واردات

براساس آمارهای رسمی منتشر شده از سوی گمرک ایران؛ ذرت، روغن‌های خوراکی نیمه
کنجاله سویا، شکر خام، کاغذ چاپ و تحریر، خمیر کاغذ، گوشت قرمز سرد سنگین، چای خ
کاغذ روزنامه از کالاهای اساسی وارداتی در ایران در ۷ ماه ابتدایی سال ۱۴۰۲ بودند.[۱۶۸]

صنایع

توسعۀ صنعتی ایران از اواسط دهۀ ۱۳۳۰ شدت یافت و بخش‌های گوناگون این کشور را
کالاها همانند خودرو، لوازم خانگی، تجهیزات مخابراتی، ماشین‌آلات صنعتی، کاغذ، کالاهای ل
و چرمی، منسوجات و دارو را تولید می‌کند. کارخانه‌های نساجی این کشور در اصفهان
شده‌اند. ایران همچنین به خاطر فرش‌های دستباف خود در سراسر جهان شناخته شده ا
میزان قابل توجهی در درآمدهای روستایی کشور نقش دارد و همواره یکی از مهم‌ترین
ایران در مناطقی در سراسر کشور، بومی‌سازی شده است و هر شهر برای صنایع دستی
بازاری ایجاد کرده است.[۱۷۰]

تا اوایل دهۀ ۱۳۳۰ میلادی، صنعت ساخت‌وساز ایران به شرکت‌های داخلی محدود می‌شد.
و دسترسی به اعتبارات جدید، رونق قابل توجهی به صنعت ساختمان این کشور وارد شد و
سمت ایران کشاند. این رشد تا اواسط دهۀ ۱۳۵۰ ادامه داشت. صنعت ساخت‌وساز ایران
اما کمبود مسکن به ویژه در مناطق شهری، به عنوان یک مشکل جدی باقی ماند.[۱۷۰]

انرژی

در میان ۱۴ عضو سازمان کشورهای صادرکننده نفت، ایران سومین دارندۀ ذخایر اثبات ش
سازمان، ایران ۱۵۵ میلیارد و ۶۰۰ میلیون بشکه ذخیرۀ اثبات شدۀ نفتی دارد. در رده‌بندی
جایگاه سوم، ایران در ردۀ چهارم بزرگ‌ترین کشورهای دارای ذخایر اثبات شدۀ نفت جهان
از خروج آمریکا از آن، ایران توانست در سال ۱۳۹۶، به‌طور متوسط روزانه ۲٫۱ میلیون ب
سال ۲۰۱۷ میلادی، برابر با ۵۵ میلیارد دلار بوده و ۴۵ درصد نسبت به سال پیشین آن، ر
کاهش شدید صادرات نفتی ایران شد.[۱۷۳]

ایران دومین دارندۀ ذخایر بزرگ گاز طبیعی جهان نیز است اما سهم آن از بازار جهانی گاز
بازار خوبی برای گاز طبیعی ایران هستند، اما پروژه‌هایی همانند خط لوله صلح که با هد
شده‌اند. تحریم‌ها علیه ایران، سیاست خارجی این کشور و نبود منابع مالی، به عنوان
می‌شوند. ترکیه و عراق نیز تنها متقاضیان عمدۀ گاز ایران هستند.[۱۷۴]

تا سده بیستم میلادی، منابع انرژی ایران، به شکل کلی، به چوب و زغال محدود می‌شد. د
تأمین گرما و تولید بخش بزرگی از برق کشور استفاده می‌شود. شبکه‌ای از سدها در کشو
آبیاری زمین‌های کشاورزی نیز استفاده می‌شوند.[۱۷۰]

سازمان انرژی اتمی ایران در سال ۱۳۵۳، برای ایجاد شبکه‌ای با بیش از ۲۰ نیروگاه هسته
تقریباً به پایان رسید و قرار بود به زودی عملیات اجرایی آن آغاز شود که دولت انقلابی، ا
۱۳۹۰ شروع به کار کرد. هیچ برنامه‌ای برای تکمیل رآکتور دوم وجود ندارد. از سال ۲۰۰۲
ایران برای ساخت جنگ‌افزار هسته‌ای تمایل دارد، مورد توجه قرار گرفت. از آن زمان، ب
اصلی تنش‌های بین‌المللی ایران بوده است و از سال ۲۰۰۶ میلادی، باعث افزایش تحریم‌ها

پیشه‌های نخستین

ایران از نخستین سرزمین‌هایی است که کشاورزی در آن پدیدار شد. برخی مهاجرت‌ها
کشاورزی در ایران، بخش قابل توجهی از اقتصاد این کشور را تشکیل می‌دهد. بر اساس
هستند. بر همین اساس، سهم ارزش افزودهٔ بخش کشاورزی به قیمت ثابت در ایران، ۶ در
است.[۱۷۵]

بر اساس آمار سال ۱۳۹۳، مساحت زمین‌های زراعی ایران برابر با ۱۴ میلیون و ۶۸۷ هزار
کشت می‌شوند. بیشترین اراضی زراعی این کشور، به ترتیب، در استان‌های خوزستان،
ایران، زیر کشت محصولات سالانه و بقیه تحت آیش هستند.[۱۷۵]

بر اساس آماری در دههٔ ۱۳۹۰، از کل زمین‌های زراعی ایران، ۵۶ درصد زیر کشت گندم،
هستند. دیگر محصولات، به ترتیب درصد کشت، شامل مواردی چون یونجه، گوجه‌فرنگی، گ

طبق گزارشی در سال ۱۳۹۹ و بنابر اطلاعات فائو، ایران از ده کشور بزرگ جهان در تول
تأمین کل نیاز داخلی و کشورهای پیرامون خود به محصولات کشاورزی را دارد و می‌تواند
برای دسترسی به آب در نبرد است.[۱۷۶]

میزان دامداری و دامپروری در ایران نیز قابل توجه است. از میان دام‌های این کشور، گو
گاومیش و قاطر قرار دارند. یکی از بخش‌های دارای رشد بالا، مرغ‌داری‌ها هستند که زیر
تغییر یافته است؛ به گونه‌ای که همهٔ فرایند زنجیرهٔ تأمین، می‌تواند در خود کشور انجام شو

ایران همچنین صنایع لبنی بزرگی دارد و به عنوان نمونه، در سال ۲۰۰۶ م، نزدیک به دو م
است.[۱۷۶]

دانش و فناوری

ماهواره بر سفیر نخستین ماهوارهٔ ایرانی با نام امید را در بهمن ۱۳۸۷ در مدار قرار داد.

در طول تاریخ، ایران پرورش‌دهندهٔ دانشمندان
میان دانشمندانی جای گرفتند که با اکتشافات
شکل تاریخی، دارای دانشمندان بزرگی در ز
ریاضیات، شیمی، تاریخ و جغرافیا بوده است
بوزجانی، پورسینا، جابر بن حیان، خوارزمی، خ
غیاث‌الدین جمشید کاشانی می‌شود.[۱۷۸] ایران
در دوران ساسانیان، آموزشگاه‌هایی همانند دان
داشتند و کتب خارجی به زبان پهلوی ترجمه ش
قنات را اختراع کردند که به کشورهای دیگر نیز
باتری احتمالی ساخت انسان، در دوران اشکا
نظریات گوناگونی را دربارهٔ چرایی دست
پدیدآورد.[۱۸۱]

در دوران نوین، دانشمندان ایرانی سهم قابل
نمونه، علی جوان نخستین لیزر گازی را پدیدآور
جهان معرفی کرد.[۱۸۲] مریم میرزاخانی، ریا
ایرانی برندهٔ مدال فیلدز است، توسط نهاد زن
دنیا را تغییر دادند» قرار گرفته است.[۱۸۳] تو
اختراع و توسعه داد. در پیشبرد تحقیقات و در
گلیکوزیله را کشف کند. فیزیک ایران نیز به و
بسیاری در این کشور منتشر می‌شوند.[۱۸۴]

اخیراً ایران در تلاش بوده است که اثرگذاری دانش و فناوری در اقتصاد خود را افزایش
نوپای ایرانی، با پرداخت تسهیلات مالی پشتیبانی خواهند شد. در این سال، بانک‌های ایر
دانش‌بنیان کشور را داشته‌اند.[۱۸۵] جشنواره خوارزمی که در سال ۱۳۶۶ پایه‌گذاری شد،
ایرانی و خارجی بوده است.[۱۸۶] بر اساس گزارش سال ۲۰۱۵ مجمع جهانی اقتصاد، ایران
دانشگاه تهران موفق شده است که ربات‌های انسان‌نمای سری سورنا را توسعه دهد و تا
دانشگاه تهران نیز دارای کرسی یونسکو در رشتهٔ بیوشیمی است.[۱۸۹] پژوهشگاه رویان
۱۳۸۵ توانست تولد نخستین گوسفند شبیه‌سازی شده در ایران را رقم بزند.[۱۹۰] در سال
جهان جای داشت؛ همچنین شرکت‌های دانش‌بنیان ایرانی در این زمینه، محصولات خود را
ایران تا پایان دسامبر سال ۲۰۱۷ میلادی، با انتشار ۸ هزار و ۷۹۱ مقاله توانسته است که ر
به ۴۷ کشور صادر می‌شد.[۱۹۲] ماهواره امید نیز با سکوی پرتاب و موشکی ایرانی به فض
مدار قرار دهند. نخستین جاندار نیز در دوران دولت احمدی‌نژاد به فضا فرستاده شد تا ای
هسته‌ای ایران، افزایش شمار مراکز هسته‌ای و سانتریفیوژها به شکلی قابل توجه، ادامه
استخراج و فرآوری مواد معدنی به رتبه‌های بالای جهانی (زیر بیست) دست پیدا کرده اس
فیزیک، شیمی، زیست‌شناسی و محیط زیست رشد داشته است.[۱۹۳]

گردشگری

تا اوایل دههٔ ۱۹۶۰ میلادی، ایران توجه اندکی به گردشگری کرده بود. کمبود امکانات و زی
شروع به ایجاد سنگفرش، بزرگراه و هتل کرد و شمار گردشگران وارد شده به این کشور
سال ۱۳۵۷ که منجر به سرنگونی سلطنت در ایران شد، عملاً صنعت گردشگری در ایران ر
گردشگران را از کشورهای غیرمسلمان کاهش داد و بخش خدماتی ایرانی که به صنعت
عنوان یک مقصد گردشگری ترویج دهد. اکنون، خدمات مرتبط با گردشگری، تنها بخش کوچ

در دهۀ ۱۳۹۰، با گذشت هر سال، سفرهای خارجی ایرانیان بیشتر شد. از مهم‌ترین مقاصد
در رتبه‌های بالا از نظر ارسال گردشگر به ترکیه قرار گرفته است و تنها در نیمۀ نخست س
شش ماه نخست سال ۱۳۹۸، چهار میلیون و ۲۵۸ هزار و ۹۴۴ نفر از ایران خارج شدند و ج
با زمان مشابه در سال ۱۳۹۷، رشد ۲۶٫۳۴ درصدی ورود گردشگر به ایران را نشان می‌د
اعلام شد که عراق، آذربایجان، افغانستان، ترکیه و پاکستان، بیشترین گردشگر را به ایران

جمعیت‌شناسی

بر اساس آمار سال ۱۳۹۸، جمعیت ایران در حدود یک سده، ۸ برابر شده است. هرچند که
داشته و حرکت جمعیت به سوی سالخوردگی است. میان سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵، هر س
ایران افزوده شد. میزان کلی باروری در این کشور، نزدیک به ۲٫۱ است.[۱۹۷] جمعیت کنون
بر اساس آمار سال ۲۰۱۸ میلادی گروه بانک جهانی، رشد جمعیت سالانۀ ایران، ۱٫۴ در
می‌کند که میزان زاد ولد ۱۶٫۳ در هر ۱۰۰۰ تن و میزان مرگ‌ومیر ۵٫۳ در هر ۱۰۰۰ تن بوده
۱۰۲٫۸ مرد به ازای هر ۱۰۰ زن بود. مناطق شهری تهران، مشهد، اصفهان، شیراز، کرج
جمعیتی ایران هستند.[۱۱۷]

ایران شمار قابل توجهی از مهاجران خارجی را میزبانی می‌کند. بر اساس سرشماری
ساکن ایران، به ترتیب، بیشتر از افغانستان (یک میلیون و ۵۸۴ هزار تن)، عراق (۳۴ هزار
هستند. طبق این آمار، استان سکونت معمول این مهاجران، برای افغان‌ها تهران و برای
میزان مهاجرت از ایران نیز قابل توجه است. در سال ۱۳۹۶، حسین عبده تبریزی اعلام کر
به کشورهای کانادا و استرالیا قرار دارند. پس از انقلاب ۱۳۵۷، چندین موج مهاجرتی در ا
سمت ایالات متحده، موج دوم به دلایل سیاسی-عقیدتی در ابتدای دهۀ ۱۳۶۰ و بیشتر به س
همانند کانادا و استرالیا و موج چهارم که به دلایل سیاسی رخ داد و از سال ۱۳۸۸ آغاز شد.
و با همراهی بلایای طبیعی، بر دشواری زندگی در این کشور افزوده‌اند؛ این شرایط، انگ
مهاجرت سرمایه‌داران و فرار مغزها از ایران انجام شده که برخی از آنان، از سوی منابع ر

قومیت

ایران دارای جامعه‌ای با فرهنگ‌های گوناگون است و روابط بین اقوام آن معمولاً دوستانه
شامل فارسی‌زبانان، آذری‌ها، کردها، بلوچ‌ها، ایل بختیاری، لرها، لک‌ها، عرب‌ها، ترکم
زرتشتیان، براهویی‌ها و دیگران است. در سال ۲۰۱۶ میلادی، ۹۷٫۸ درصد از مردم ساکن
ایران را خارجی‌ها، با اکثریت افغان تشکیل می‌دادند.[۲۰۳] کتابخانه کنگره اعلام داشته ا
شامل: ۶۵ درصد فارسی‌زبانان، ۱۶ درصد آذری‌ها، ۷ درصد کردها، ۶ درصد لرها، ۲ درصد
درصد گروه‌های ایلی ترک (شامل قشقایی) و کمتر از ۱ درصد دیگر اقلیت‌ها (شامل ارمنی

آذری‌های ایرانی به‌طور معمول، ساکن استان‌های مرزی در شمال غربی ایران هستند. ق
ترکمن‌ها در شمال شرق این کشور، ساکن هستند. ارمنی‌های ایران با میراث قومی گ
متمرکز شده‌اند. گرجی‌های ایران، بیشتر در استان اصفهان زندگی می‌کنند. چند گروه
سیستان و بلوچستان در جنوب شرق ایران یافت می‌شوند. آشوریان در شمال غربی متمر
جزایر خلیج فارس، زندگی می‌کنند. یهودیان ایرانی، میراث تاریخی خود را به سرانجام
بزرگ‌ترین شهرهای ایران، سکونت دارند.[۲۰۳]

طبق پژوهشی که در سال ۲۰۱۳ م منتشر شد، گوناگونی ژنتیکی ایرانیان، سطح بالایی د
اروپا و قفقاز جنوبی است. آذری‌های ایرانی، به شکل قابل توجهی از نظر ژنتیکی به مر
آذربایجانی‌ها منشأ مشترکی دارند؛ اما خوشهٔ ژن آنان، با آذربایجانی‌ها متفاوت است.
زبان‌های هندواروپایی در ایران، از نظر ژنتیکی، تشابه بالایی به هم دارند.[۲۰۵][۲۰۳] در سال
ساکن ایران، منتشر شد که مقایسه‌ای با ژنتیک دیگر مناطق و نیز باستان‌ژنتیک خاور نزدیک
قومی آذری، پارس، عرب، کرد، گیلک، لر و مازندرانی شباهت بسیاری در توزیع ویژگی‌ها
می‌دهد؛ این همگونی، درون خود تنوع دارد اما میزان آن از جمعیت دیگر مناطق، حتی
همگونی، دست کم برای پنج هزار سال، ادامه یافته است و یافته‌های ژنتیکی، تنها مؤید م
نوسنگی و برنز است. در نتیجۀ این پژوهش، دانسته شده است که مهاجرت‌های بعدی،
اندازه‌ای نبوده است که باعث دگرگونی ساختار ژنتیک جمعیت بومی فلات ایران شود. همچ
توجه با ژنتیک مردم خاورمیانه، همانند ژنتیک مردم جنوب اروپا، به ویژه نواحی توسکانی در

زبان

زبان فارسی زبان غالب و رسمی ایران است. با این حال، شماری از زبان‌ها و گویش‌ها
ترکی و آفروآسیایی در این کشور مورد استفاده قرار می‌گیرند. بیش از سه چهارم مرد
هستند. گویش اصلی کمی بیش از نصف مردم این کشور، فارسی است. ادبیات فارسی،
ایرانی‌ها قابل درک است. فارسی به عنوان زبان غالب در ادبیات، روزنامه‌نگاری و علوم
این کشور نیز به زبان کردی سخن می‌گویند. لرها زبان لری را می‌دانند؛ زبانی که از فارس
ارمنی نیز یک زبان هندواروپایی است که توسط اقلیت ارمنی ایران، استفاده می‌شود.[۲۰۷]

زبان‌های ترکی، که تقریباً یک پنجم از مردم ایران به آنان گویش می‌کنند، به‌طور قابل ت
گویشوران ایرانی این خانواده از زبان‌ها، به زبان ترکی آذربایجانی سخن می‌گویند؛ زبا
ترکمنی، یکی دیگر از زبان‌های ترکی است که ترکمن‌های این کشور به آن صحبت می‌کنند.

از میان زبان‌های سامی که از خانوادۀ آفروآسیایی هستند، زبان عربی بیشترین گویش
گویشوران، آن را به عنوان زبان مادری استفاده می‌کنند. اهمیت اصلی زبان عربی در ایران
اثر فراوانی بر فارسی گذاشت. از آن زمان به بعد، فارسی بخش قابل توجهی از کل واژه
عربی محاوره وام گرفت. در زمان حکومت پادشاهی پیشین، تلاش شد تا عناصر زبان ع
انقلاب ۱۳۵۷، کاملاً متوقف شد. از آن زمان به بعد، مطالعۀ زبان عربی کلاسیک، در مد
است.[۲۰۷]

پیش از سال ۱۳۵۷، زبان انگلیسی و فرانسوی و به میزان کمی آلمانی و روسی، توسط
استفاده قرار می‌گیرد اما هنوز در مدرسه‌ها و دانشگاه‌های ایران، آموزش داده می‌شوند.[
رتبۀ ۶۹ از ۱۰۰ قرار داده است و میزان مهارت انگلیسی ایرانیان، در سطح *پایین* قرار د
انگلیسی در خاورمیانه را داراست.[۲۰۸]

دین

در طول تاریخ، ایرانیان سازنده و توسعه‌دهندهٔ دین بوده‌اند و باورهای دینی در زندگی روز
باستان، دین‌های ایرانی آغاز به پدیداری کردند. آیین زرتشتی، دین باستانی ایران است
نخستین دینی است که آریاییان ایرانی پس از شهرنشینی تدوین کردند و در خارج از ای
کنونی نیز یافت می‌شود. قدیمی‌ترین پیامبر ایرانی، زرتشت است که در حدود هزار سال
زرتشت یکتاپرست بود و مردم را به پرستش خدای یکتا دعوت می‌کرد. در مضامین اوستا
جهان هستی دانسته شده است. آیین زرتشتی افزون بر یکتاپرستی، مردم را به رعایت اص
خیر و شر تقسیم کرده بود.[۲۱۰] منابع در مورد یکتاپرستی زرتشت، توافق ندارند و گروه د
کلی، این آیین به عنوان دینی در نظر گرفته می‌شود که گرایش توحیدی دارد اما دارای ع
مانوی نیز دیگر اثرگذاران مهم دین در ایران هستند.[۲۱۲]

تاریخ یهودیان در ایران نیز پیشینه‌ای طولانی دارد و قدمت آن به سقوط بابل می‌رسد؛ ج
دهه‌های بسیاری در اسارت بودند، آزاد کرد و به یهودیان در بازسازی معابدشان یاری رسان
در کشورهای گوناگونی از جمله ایران، گسترش یافتند.[۲۱۳]

نخستین برخورد ایرانیان با مسیحیت را می‌توان دیدار سه مغ با عیسی نوزاد دانست.[۲۱۴
رسمیت رساند، برای مسیحیان ایران، نقطهٔ عطفی بود. این کارش، منجر به دایر شدن
خود را از کلیسای روم اعلام کرد.[۲۱۵][۲۱۶] همچنین در دوره‌هایی، بیزانس تلاش کرد تا د
کند. سپس پیمان‌هایی میان دو امپراتوری بسته شد که مدارای مذهبی را برای مسیحیا
فراهم می‌کرد.[۲۱۴]

اسلام شیعه که بیشترین پیرو را در ایران داشت، در همان اوایل پیدایش اسلام در ایران، م
دوره نظام جمهوری اسلامی ایران، آمار مسلمانان به ویژه شیعه بسیار کاهش یافته است
فرمان شاه اسماعیل و از دوران صفویان گسترش یافت تا سدی شود در برابر نفوذ دی
صفوی بود که اسلام شیعه اثرگذاری فراوانی بر حیات فرهنگی ایران داشت و شاهان ص
اسلام، مشروعیت بیشتری کسب کنند. همچنین در دوران صفوی، روحانیت جایگاه بالای
سلطنتی، از جانب مقام روحانی وقت، بررسی و تأیید می‌شدند.[۲۱۳]

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اسلام شیعه را دین رسمی ایران اعلام کرده است
و حدود ۸ درصد از ایرانیان، مسلمان سنی هستند. مسیحیت با بیش از ۳۰۰ هزار پیرو،
حدود ۳۲ هزار پیرو و یهودیت با حدود ۳۰ هزار پیرو، دیگر ادیان موجود در ایران هستند.
یهودیت را به رسمیت می‌شناسد.[۲۰۴] از مهم‌ترین مباحث تشیع در ایران، نوید بازگشت
است. غیبت امام دوازدهم به‌طور غیرمستقیم در افزایش قدرت روحانیت در ایران نقش
۱۳۵۷ تاکنون، نیروی غالب سیاسی و اجتماعی در ایران بوده است. ملاها به شکل وسیع
شیعیان این کشور در موارد بسیاری به روحانیون متکی هستند و برای اجتناب از گناه، از
امور، قدرت روحانیت در ایران را افزایش داد و نقش آنان را به عنوان میانجی الهی تقو
نخستین وجود نداشت.[۲۱۸]

یافته‌های تاریخی همچون منشور به جا مانده از پادشاهی کوروش بزرگ که به وجود اد
نوشتارهای تاریخی، هم‌زیستی ادیان در ایران را گزارش می‌دهند.[۲۱۹] با این وجود، م
سلطنت پهلوی با انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، پایان یافت و پس از این، گروه‌هایی از ا
برخی اقلیت‌های دینی ایران، همانند پیروان بهائیت، مورد آزار قرار گرفته‌اند.[۲۱۸][۲۱۹]

دین‌ناباوری در ایران

در دوره نظام جمهوری اسلامی ایران به دلیل استفاده از دین برای سرکوب معت
اسلام‌گریزی،[۲۲۰] مانند سونامی در میان جوانان ایرانی افزایش یافته است.[۲۲۱]

آموزش

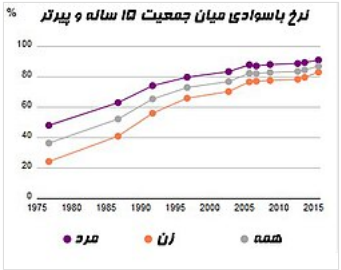

نرخ باسوادی میان جمعیت ۱۵ ساله و پیرتر ایران (۲۰۱۵–۱۹۷۵)

تحصیلات در ایران، میان ۶ تا ۱۱ سال اجباری ا
زنان ایرانی سواد دارند. آموزش ابتدایی
شایستگی‌های خود را ارزیابی کنند و در انتخا
سیستم آموزش همگانی ایران، توسط وزارت آ
نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و آموزش
و آموزش پزشکی فعالیت می‌کنند.[۲۲۲]

تحولات سیاسی که از زمان انقلاب ۱۳۵۷ آغاز
پایان داد و تمام آموزشگاه‌ها و دانشگاه‌های ای
پیروی از عقیده‌های دینی سیاسی رایج، برای
کسب موفقیت در دانشگاه‌های ایران هستند، ا
در دانشگاه‌های این کشور، تا حد زیادی مبتنی
یا برای ملاحظه.[۲۲۲][۹۶]

دانشگاه تهران در سال ۱۳۱۳ بنیان‌گذاری شد و از آن دوران، ایران انواع دانشگاه، دانش
کرده است. مؤسسات آموزش عالی ایران پس از انقلاب ۱۳۵۷ متحمل رنج‌هایی شدند؛ با
از کشور گریختند یا به دلیل سکولاریسم و ارتباط با حکومت سلطنتی، از کار اخراج شدند
نام‌نویسی دانشجویان در کشور کاهش یافت. در حالی که شمار نام‌نویسی در دانشگاه‌های
در دانشگاه‌های این کشور به شکلی چشم‌گیر، افزایش یافته است و تا سال ۲۰۰۰ میلا
بودند.[۲۲۲][۹۶] بر اساس داده‌های وبومتریک تا ژانویه ۲۰۲۰، پنج مورد برتر دانشگاه‌های
دانشگاه علوم پزشکی تهران (۵۷۰ جهان)، دانشگاه صنعتی شریف (۷۷۰ جهان)، دانش
هستند.[۲۲۳]

بهداشت

پس از جنگ جهانی دوم، با تلاش حکومت ایران، آژانس‌های فرامرزی و نیکوکاران، شرایط
آبله را از بین ببرد، طاعون را ناپدید کند و مالاریا را عملاً در سرزمین خود، ناپیدا سازد.
۱۳۶۰ گسترش یافت و به سرعت به آن رسیدگی شد. با این وجود، امکانات بهداشتی ا
می‌کند.[۱۴۱]

بیمارستان‌های دولتی در کنار نهادهای خصوصی، به مردم خدمات بهداشتی و درمانی ارائ
درمانی کشور نظارت می‌کند. بهزیستی نیز توسط سازمان بهزیستی ایران، بنیاد شهید و ا
میلادی، میزان مرگ مادران در این کشور، ۱۶ در هر ۱۰۰ هزار زایمان زنده بوده است (رتب
رسیده است و از این روی، ایران جایگاه سیزدهم را از دید کاهش میزان مرگ مادری در ا
۱۰۰۰ تولد زنده است. از این روی ایران از میان ۱۹۳ کشور بررسی شده، در رتبهٔ ۸۲ ام ج
۷۸ سال زنان[۲۲۷]) و از این نظر، این کشور در جایگاه ۷۳ ام جهان (از میان ۱۹۹ کشور) ج
بیمارستانی در این کشور در سال ۱۳۹۷، ۱٫۶ تخت برای هر ۱۰۰۰ نفر بوده است و توزیع آ
از تخت‌های موجود در ایران، از بخش دولتی بوده‌اند. میزان قابل توجهی از تخت‌های بیمار
عنوان چرایی آن در نظر گرفته شده است.[۲۲۹] بیماری غالب ناشی از آب و غذای این کش
با گسترش پایدار در جامعهٔ ایرانی، تلفات قابل توجهی بر جای گذاشت.[۱۱۷]

فرهنگ

میراث فرهنگی تاریخی ایران، در جهان، کم‌نظیر است. مردم ایران نیز از آیین فرهـ
شاهنشاهی‌هایی چون هخامنشیان را به خود دیده است و با وجود تغییرات سیاسی، مذهبی
ایران نوین با اسلام شیعه در هم آمیخته شد، اما هنر، ادبیات و معماری بومی این کشو
سراسر خاورمیانه و جنوب آسیا گسترش یافته است. از دیدگاه فرهنگی، بخش اعظم تاریخ

با وجود غالب بودن فرهنگ پارسی، ایران همچنان به عنوان یک کشور چند قومیتی شناخ
آیین‌های ادبی و تاریخی خود هستند که قدمت بسیاری از آن‌ها به سده‌ها پیش بازمی‌گردد؛
گروه‌های قومی، غالباً با فرهنگ‌های همسایه در خارج از ایران، ارتباط نزدیکی دارند.[۲۲۲]

شمار موزه‌های ایران کم است و سرآغاز مواردی که وجود دارند نیز از دوران اخیر است.
سال ۱۳۵۶ گشایش یافت، تنها گالری انحصاری بزرگ هنر، در ایران است. موزه پارس در

آیین‌ها و رسوم

ایران دارای مردمی از اقوام گوناگون است که خود را دارای هویت ایرانی می‌دانند و تاکنو
و سوگواری‌های اسلامی نیز در این کشور بسیار رایج است. پس از انقلاب ۱۳۵۷، این
اسلامی، توسط ساختار حکومت جدید، پشتیبانی شد.[۲۳۱]

جشن سال نوی ایرانی، نوروز، از سوی یونسکو به عنوان میراث فرهنگی و معنوی بشریـ
متحد با تصویب قطعنامه‌ای، ۲۱ مارس، برابر با اول بهار را به عنوان روز جهانی نوروز به
توسط پیروان ادیان مختلف و در کشورهای دیگر نیز جشن گرفته می‌شود.[۲۳۱][۲۳۲] این
می‌شود و از چهارشنبهٔ آخر سال که چهارشنبه‌سوری در آن برگزار می‌شود، آغاز شده و با
می‌رسد که سیزده‌به‌در نام دارد و در آن، مردم به پیک‌نیک می‌روند.[۲۳۲]

روایت شهادت یکی از مؤلفه‌های اساسی فرهنگ شیعه است. یادبود نبرد کربلا و شهادت
فرهنگ ایران، وارد شده است و در اشعار، آهنگ‌ها و رسوم مذهبی شیعیان نمایان است.
مانند جشنواره‌های سالانه و پشتیبانی از موسیقی‌دانان و بخش بومی وابسته، موفق به ت
خنده و شادی در این دوران، نامطلوب بوده و در برخی محافل، گناه دانسته شده است.
عزای عمومی و مذهبی وجود دارد و در مراسم‌های مذهبی، معمولاً به نبرد کربلا نیز اشار
می‌گیرد. عید قربان و عید فطر توسط شیعه و سنی در این کشور، جشن گرفته می‌
جشن‌هایی است که در ایران برگزار می‌شود؛ در این روز، خیابان‌ها چراغانی می‌شوند، شه
می‌شوند تا پذیرای مشتریان باشند.[۲۳۲] سرچشمهٔ رسوم اسلامی در ایران به ورود اسلا
ساسانی و آتشکده‌ها، دوران فرهنگ متمایز پیشین به گونه‌ای پایان یافت و بقایای آخرین نم

جشن تیرگان، مهرگان، سپندارمذگان، سده، امرداد و شب یلدا از بازماندگان آداب و رسو
جشن میلاد امامان و میلاد پیامبر، عید غدیر خم، ماه رمضان (در این ماه، روزه بر مسلما
آداب و رسوم اسلامی ایران هستند.[۲۳۳]

آشپزی

آشپزی ایرانی اگرچه تحت تأثیر روش‌های آشپزی جهان عرب و شبه‌قاره‌ای بوده است ام
خوراکی درون ایران است. برنج یک مادهٔ اصلی در رژیم غذایی ایرانیان است و گوشت (ع
نقش دارد. سبزیجات برای رژیم غذایی ایرانی حائز اهمیت است و پیاز تقریباً در هر غذا ا
کهن اقتصاد بوده است و فراورده‌های لبنی همانند شیر، پنیر و به ویژه ماست، به‌طور معم
اصیل ایرانی، تمایل به ایجاد مزه‌های لطیف و تهیهٔ غذاهایی با مقدمات نسبتاً ساده، مانند
در ایران استفاده می‌شود، زعفران است؛ اما بسیاری از طعم‌دهنده‌های دیگر، از جمله لیم
انار و گردو در خوراک ایرانی استفاده می‌شوند.[۲۳۲]

به جز برنج، نان هم در رژیم غذایی ایرانیان، یک مادهٔ اصلی به‌شمار می‌رود. بربری، تافتو
ایرانی است، توسط ایرانیان مصرف می‌شوند. ایرانیان در پخت انواع چلو، از ته‌دیگ
رستوران‌های این کشور، بیشتر خوراک اصلی را انواع کباب تشکیل می‌دهد؛ رایج‌تری
جوجه‌کباب و کباب کوبیده می‌شود. خوراک‌های ایرانی همانند آبگوشت، دلمه، زرشک‌پلو،
به سفرهٔ ایرانی، گوناگونی قابل توجهی می‌بخشند. انواع شیرینی‌های ایرانی نیز به عنوان
از مهم‌ترین دسرهای این کشور هستند. ایرانیان، معمولاً صبحانه و چای را در رژیم غذای
شام معمولاً سبک‌تر است.[۲۳۵] خاویار ایران در جهان شهرت دارد و ایران، زمانی مقام
شراب ایرانی نیز تاریخچه‌ای طولانی دارد و این کشور از قدیمی‌ترین تولیدکنندگان نوشید
اسلامی با ممنوعیت به همراه مجازات روبرو بوده‌اند.[۲۳۷]

موسیقی، رقص و تئاتر

موسیقی در ایران، از دوران باستان، حائز اهمیت بوده است. در دوران شاهنشاهی هخام
استفاده می‌شده است. هویت دقیق موسیقی ایرانی، هنوز آشکار نشده است اما تحقیقا
ساسانیان قابل توجه بوده است و ساسانیان، شمار فراوانی از سازها را به کار برده‌اند. یار
عنوان *خسروانی* ایجاد کرد. بسیاری از مدها و ملودی‌های باستانی ایران، با تسلط ا
رسیده‌اند.[۲۳۸][۲۳۹] ایران زادگاه نخستین سازهای پیچیده است که قدمت برخی از آنان، ب

بومی از انواع بادی، پوست‌صدا، خودصدا و زهی هستند. سازهایی همانند تار، سه‌تار، ی
تنبک، دف، دایره و دایره‌زنگی در موسیقی ملی ایران به کار می‌روند.[۲۴۰] در دهه‌های
تغییر یافت. در دهۀ ۱۳۳۰، موسیقی پاپ وارد ایران شد و نخستین گروه‌های پاپ و راک ای
دوران، از موسیقی پاپ غربی اثر گرفت. در دهۀ ۱۳۴۰ نیز نخستین شاخه‌های نوگرایی در
۱۳۴۰، استودیوهای ایرانی با همراهی بارها و باشگاه‌های شبانه، به گسترش موسیقی ج
شعر و موسیقی ایران، دگرگون شد و ستاره‌های موسیقی، یکی پس از دیگری بر روی صح

مسائل جنسیتی در موسیقی و رقص ایران بسیار مورد توجه بوده است. در دوران قاجار
می‌شد و از آنان برای رقص و آواز استفاده می‌کردند. جایگاه زنان در موسیقی ایرانی، پس
و فقهای اسلامی این کشور، اعلام داشته‌اند که آواز خواندن آنان، کاری *لهو و لعبی* است. ب
باعث توقف بسیاری از کنسرت‌های زنان شده است. پیش‌تر نیز برنامه‌های موسیقی زنان
لغو شده‌اند.[۲۴۳][۲۴۴] اگرچه ممنوعیت و محدودیت‌ها برای مردان نیز بوده‌اند و برخی موس

رقص در ایران، پیشینه‌ای طولانی دارد و به عنوان نمونه‌ای باستانی، در دربار ساسانیان، و
آزاده یاد کرده است که چنگ می‌نواختند، چامه می‌خواندند، ساقی بودند و می‌رقصیدند.
پرداخت. برای این ملت کهن، رقص یک پدیدۀ مهم اجتماعی و یک آیین مذهبی بوده است
تخمین زده می‌شود و منابع تاریخی دوران باستان، به آن اشاره کرده‌اند. رقص ایرانی بسی
انقلاب ۱۳۵۷، محدودیت‌هایی برای رقص، وضع شد.[۲۴۷] دستگیری یک دختر ۱۷ ساله که د
علیه خود از تلویزیون ملی ایران، نمونه‌ای از محدودیت‌های رقص در این کشور را به نماید
عمومی»، علیه افرادی که برقصند، اعلام جرم شود.[۲۴۸]

تئاتر در ایران با گونه‌های بومی نمایان شده است. ایرانیان، گونۀ ویژه‌ای از درام را داشتند
یک هنر کهن داستان‌گویی است و گاه شامل موسیقی نیز می‌شود. سنت نمایشی ایران
عروسک‌گردانی‌ها است اما نمایش‌های مذهبی نیز جنبه‌ای دیگر را به این سنت افزوده
می‌شود) نقشی قابل توجه در تئاتر ایران داشته است. سوگ سیاوش، خیمه‌شب‌بازی
هستند.[۲۴۹]

از میانه‌های سدۀ نوزدهم م به بعد، تولید درام‌های غربی در ایران، تشویق شد؛ به شکلی
که یک سالن تئاتر در تهران تأسیس شد. در اواخر دهۀ ۱۹۵۰ م، گروه هنر ملی با جذب
بازیگران به برقراری دوبارۀ تئاتر در ایران کمک کرد. بعدها، تلویزیون ملی ایران نیز از ت
می‌کرد. کارگاه نمایش (از ۱۳۴۸) از نمایش‌های وابسته به این رسانه است. در این
پشتیبانی‌های تجاری و حکومتی بودند و اینها در کنار جشنواره‌های این دوره (همچون جش
سازند.[۲۴۹]

هنر و طراحی

نقاشی تالار آینه در کاخ گلستان؛ اثر کمال‌الملک، نقاش ایرانی در دوران قاجاریان

از هزارۀ چهارم تا هزارۀ دوم پیش از میلاد، ه
دینی می‌شده است. ظروف منقش و کنده‌کا
رستم صورت گرفته، از بازماندگان آثار هنری
هزارۀ دوم، صنعت برنز در ایران، با مهار
سفال‌سازی ظریف گردید و نقوش جاندارا
تورنگ‌تپه یافت شده‌اند که احتمال دارد، ساخ
هخامنشی، با همکاری تمام کشور، تلاش شده
هنرهای بسیاری در ساخت آنان به کار رفته اس
روکش‌های طلا و برنز و نقوش روی اشیاء درو
که تاکنون حفظ شده‌اند.[۲۵۰] پس از هنر پارت
تمدن ایرانی را بار دیگر زنده کرد. هنر ساسان
ایرانی بود؛ از رویدادهای مهم در این دوران، ای
یافت.[۲۵۰]

به شکل کلی، فرهنگ اسلامی در ایران، مکتب‌های بومی قدرتمندی از هنرهای تجسمی را
ایرانی در مکتب‌هایی چون مکتب شیراز و اصفهان است. با این حال، نگارگری ایرانی، در
بافندگی، سفال ایرانی و فلزکاری ادامه یافتند. نقاشی و مجسمه‌سازی کلاسیک غربی
اسلامی‌سازی پس از انقلاب ۱۳۵۷، هنرهای تجسمی را محدود کرد اما این هنرها همچنان از

نوگرایی، در هنر ایران، قدرت گرفته است و مهم‌ترین تحول در نوگرایی هنری در این ک
سال‌های ۱۳۲۸ تا ۱۳۵۸، هنر نوین در ایران رشد قابل توجهی کرد و بسیاری از هنرمندان
داشته است که آثار موزه هنرهای معاصر تهران، بزرگ‌ترین گنجینۀ هنر مدرن، در بیرون از
و وزارت فرهنگ و هنر نیز جشنواره‌های سالیانه‌ای را برگزار می‌کرد.[۲۵۲] جشن هنر شی
جشنواره‌های موسیقی بین‌المللی موجود، برجسته بود.[۲۵۳]

معماری

معماری ایرانی دارای دانش بومی و پیشینه‌ای طولانی است و در طول تاریخ، همواره به
است. این معماری در دوره‌های هخامنشیان، پارت‌ها و ساسانیان برتر بوده است و در دو
فرهنگ باستانی ایران، از سبک معماری عمیقی برخوردار است. ایلامی‌ها، هخامنشیان، هلن
سنگی برجسته‌ای را از عظمت معماری خود، به جای گذاشتند. چغازنبیل و پارسه از این
عنوان میراث جهانی یونسکو شناخته شدند. مجموعه‌آثار رهبانی ارامنه ایران در سال ۰۰۸
معماری این مجموعه، نمایانگر ترکیبی از فرهنگ‌های بیزانس، پارسی و ارمنی است.
سلسله‌های سلجوقی، ایلخانی و صفوی، منحصراً قابل توجه است. در این دوران، شهرهای
بین شهرهای بزرگ جهان اسلام قرار گرفتند و شمار بالای مساجد، مدرسه‌های اسلامی،
ایرانی را شکل داد که در مجموعۀ بزرگتر اسلامی قرار داشت.[۲۳۲]

در دوران شاهنشاهی پهلوی، دو نوع معماری در ایران، توسعه داده شد؛ نخستین نوع، تقلی
با اقلیم این کشور داشت و دومین نوع، تلاشی در جهت احیای معماری بومی ایرانی بود.
غرب، دلسرد شدند و به پشتیبانی از سبک‌های بومی ایرانی که برای رفع نیازهای نوین
است.[۲۳۲] همچنین دو دورۀ برجستۀ نفوذ معماری غربی در ایران وجود دارد که نخستین آ
دگرگون شد و ساختمان‌هایی با عنوان و کارکرد غربی در این کشور، متداول شدند.[۲۵۶] در
اهمیت ندادن مسئولان جمهوری اسلامی به برقراری پیوندی میان معماری و هویت تاریخی

ادبیات و فلسفه

کهن‌ترین سنت ادبی ملی ایران، از زبان اوستایی، زبان مقدس نوشتار اوستا است که از
کهن ایرانی تشکیل شده است؛ پیشینهٔ آن به دوران پیش از هخامنشیان می‌رسد.[۲۵۸] اد
است. استادان بزرگ زبان فارسی، همانند فردوسی، حافظ، نظامی گنجوی، جامی و مول
ادبیات فارسی در سده‌های نوزده و بیست میلادی، عمیقاً تحت تأثیر روش‌های ادبی و فلس
چالاک برای فرهنگ ایرانی ماند. این ادبیات، چه به صورت نثر و چه در نظم، به عنوان ا
سیاسی و اعتراضات شخصی نویسندگان با نفوذ ایرانی همچون صادق هدایت، جلال آل
شاملو و فروغ فرخزاد خدمت کرده است. پس از انقلاب ۱۳۵۷، شمار قابل توجهی از نوی
آثار برتر ادبیات فارسی، در خارج از این کشور، نوشته و منتشر شد. با این حال، در دوران
توسط نویسندگانی چون شهرنوش پارسی‌پور و منیرو روانی‌پور متولد شده است.[۲۳۲]

آگاهی کنونی از اساطیر ایران از منابع گوناگونی به دست آمده است که مهم‌ترین آنان،
دینی، الهام، ادبیات اندرزی، ادبیات حماسی، شعر و نوشتار با اهمیت تاریخی می‌شود؛ در
اوستایی حفظ شده است. بندهشن و دینکرد نیز آگاهی‌رسان‌های مهم دیگری از باورها
افسانه‌ها و اساطیر ایرانی تهیه شد؛ این اثر، شاهنامه نام دارد و فردوسی آن را پدیدآورده
همانند رویدادهای تاریخی تعبیر شده‌اند. در بسیاری از داستان‌های شاهنامه، مفهوم نبرد
انتزاعی، شخصیت‌های دینی، قهرمانان افسانه‌ای، موجودات افسانه‌ای، نمونه‌های شاهی
رستم (نام‌آورترین پهلوان شاهنامه)، اسفندیار، افراسیاب، کاوه آهنگر، سهراب، سیاوش و
مسلمان بود که انحصار عربی در نوشتن را شکست. نثر فارسی نیز گنجینه‌ای از روایت‌ه
نظم درآورده است. همچنین در سنت کلاسیک مفهوم «ادبیات» تقریباً با شعر هم‌معنی بود

واسازی در زبان و ادبیات فارسی

کتاب کلاغ از خوشحالی در پوست خود نمی‌گنجشک نوشتهٔ رضا غنی راینی، نمونه‌ای از رو
مفهوم همواره در آن به تعویق می‌افتد آن گونه که نوشتار سرشار از سردرگمی و تناقض
را برخلاف قرار گرفتن در ژانر شعر می‌توان تحقیقی زبان‌شناختی دانست که تلاش می‌کن
در زبان و ادبیات فارسی باز کند.[۲۶۳][۲۶۴][۲۶۵][۲۶۶][۲۶۷][۲۶۸][۲۶۹][۲۷۰]

فلسفه در ایران به دلیل تحولات سیاسی و اجتماعی بزرگ در این کشور، بازهٔ گسترده‌ای
ایران را می‌توان به دوران پیش و پس از اسلام تقسیم کرد. مکتب‌های پیش از اسلام، شا
این مکتب‌ها، مکتب مزدیسنا به دنبال آموزه‌های زرتشت در سال‌های ۱۰۰۰ تا ۵۸۸ پ. م،
مسائل شر را از نظر فلسفی بررسی کرد. فلسفهٔ اخلاقی وی مبتنی بر تقدم پندار نیک،
فرهنگ پسا کلاسیک غربی تا اواخر سدهٔ ۱۸ م، شناخته شده بود و او، اثرگذاری بسزایی د
مشخصاً فلسفهٔ نخستین اسلامی، در پدیداری فلسفهٔ نوین، بسیار اثرگذار بوده است. از
مکتب‌های مهم پس از اسلام، حکمت سینوی، اشراق و متعالیه هستند. به عنوان نمونه‌ا
ایرانی، بنیان نهاده‌شد و تا سدهٔ دوازدهم میلادی، به مکتب پیشرو در فلسفهٔ اسلامی تبدیل
را با الهیات اسلامی آشتی دهد و نظریات وی، بر دانشجویان غربی آن دوران، اثرگذار بود و

رسانه‌ها

نشریات و روزنامه‌های ایران عمدتاً در پایتخت این کشور، منتشر می‌شوند و بر اساس ق
ممنوع است. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، خبرگزاری جمهوری اسلامی را اداره می
تضمین‌های قانونی آزادی رسانه، سانسور رسانه‌های همگانی و اینترنت، توسط عناصر م
۱۹۹۰ میلادی، در رشد اصلاحات سیاسی در ایران نقش بسزایی داشتند. در دههٔ ۲۰۰۰ میلا
می‌کردند؛ در برابر آنان، مسئولان کشور، تلاش‌های خود را برای خاموش کردن مخالفت‌ها
می‌شود. ایستگاه‌های پخش رادیو و تلویزیون در ایران، توسط حکومت اداره شده و سرا
حکومت جمهوری اسلامی، تجهیزات دریافت ماهواره‌ای را در سال ۱۳۷۳ غیرقانونی کرد
ماهواره‌ای، ادامه دادند. برنامه‌های ساخت ایران، به زبان فارسی، برخی از زبان‌های خار
سال‌های پس از انقلاب ۱۳۵۷ به میزان قابل توجهی افزایش یافته است، رسانه‌های دیدا
ایران.[۲۷۳][۲۷۴]

نخستین فرستندهٔ تلویزیونی در ایران، در سال ۱۳۳۷ ایجاد شد.[۲۷۵] به شکل کلی، گستر
وجود آنکه بازی‌های آسیایی ۱۹۷۴ (۱۳۵۳) با سیستم رنگی پخش شد، اما برنامه‌ریزی کامل
و تصویری فراگیر در انحصار صدا و سیما است. در قانون اساسی جمهوری اسلامی، رادی
اصل دانسته می‌شود.[۲۷۷] سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران (پیش از انقلا
بزرگ‌ترین سازمان‌های رسانه‌ای جهان، از دید شمار نیروی انسانی است. این سازمان، سا
۲ هزار میلیارد تومان بوده است.[۲۷۸]

ایران، کشوری با محدودیت بالا در دسترسی به اینترنت است و سانسور اینترنت در ایران
الکسا در این کشور فیلتر شده‌اند. شماری از شبکه‌های اجتماعی پربازدید نیز فیلتر شد
حکومتی در آن فعالیت می‌کردند.[۲۷۹] قطعی اینترنت هنگام تظاهرات همانند قطعی سراس
ایران هستند. اینترنت ملی در دوران محمود احمدی‌نژاد طرح و در دوران حسن روحانی، پی

صنعت بازی‌های ویدئویی در ایران، از حدود سال ۱۳۹۳، با شیبی تند به سوی افزایش فر
کرد. این صنعت در ایران، به دلیل رعایت نکردن حق تکثیر در این کشور به ویژه در مور
۱۰۰ ایرانی، ۳۵ تن گیمر هستند.[۲۸۲]

سینما

نقش‌های روی جام سفالی یافت‌شده از هزارهٔ سوم پ. م در شهر سوخته که به عنوان کهن‌ترین پویانمایی جهان، شناخته شده است.[۲۸۳]

پرهوادارترین گونهٔ سرگرمی در ایران، سینما
سینمای همگانی ایران، توسط میرزا ابراهیم‌خا
سالن رسمی سینمایی در این کشور، در سال ۵
رایی بود که در سال ۱۳۰۹ توسط اوانس اوگ
توسط اردشیر ایرانی ساخته شد. در دههٔ ۱۳۲۰

در دههٔ ۱۳۳۰، پیشرفت سینما ادامه یافت و
پویانمایی وارد ایران شد و نخستین تلاش‌های س
فیلم کوتاه پویانمایی در ایران، توسط اسفندیار احمدیه با عنوان *ملانصرالدین* در ۱۳۳۶ س

فیلم‌هایی چون *گنج قارون*، *گاو* و *قیصر* در این دوران نمایش یافتند. بنیان‌گذاری نهادی که
کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در همین دهه، فرصتی مناسب برای شکل‌گی
جشنواره جهانی فیلم تهران در دهۀ ۱۳۵۰، مهم‌ترین جشنوارۀ سینمایی آسیا به‌شمار می‌رف

پس از انقلاب ۱۳۵۷، حکومت جدید، ابتدا فیلم‌سازی را محدود کرد؛ سپس در صورت تبلیغ
رساند. با این حال، مردم، علاقۀ کمی نشان دادند و این دوران از فیلم‌سازی با محوریت
فیلم‌هایی که به جنگ ایران و عراق می‌پرداختند و فیلم‌هایی که بیان‌گر مدارای بیشتر با ار
آوردند. استقرار مذهبی، عموماً تقلید از فیلم‌های غربی را ناپسند ساخت و سازوار کردن
شرقی را تشویق کرد؛ مشروط بر آنکه دلواپسی‌های معاصر ایران را بازتاب دهند
شمارند.[۲۳۲]

در حدود دهۀ ۱۳۷۰، شوق نخستین انقلابی، با خواسته‌های میانه‌روی سیاسی و روابط بهتر
با جشنواره‌های فیلم ایرانی (همچون جشنواره فیلم فجر) که هر ساله به شکل جهانی برگز
جهان تبدیل شد. کارگردانانی چون بهرام بیضایی، عباس کیارستمی، محسن مخملباف و د
جوایز قابل توجهی را در جشنواره‌های بین‌المللی به سمت خود کشاندند. همچنین نسل ج
که شامل کارگردانانی چون رخشان بنی‌اعتماد و تهمینه میلانی می‌شود.[۲۳۲] در فهرست
از متاکریتیک، جعفر پناهی (با فیلم‌هایی چون *دایره* و *تاکسی*) در ردۀ ۵، اصغر فرهادی
فروشنده) در ردۀ ۸، عباس کیارستمی (با فیلم‌هایی چون *طعم گیلاس* و *کپی برابر اصل*
زمانی برای مستی اسب‌ها و *لاک‌پشت‌ها هم پرواز می‌کنند*) در در ردۀ ۲۵ جای داشتند.[
اخبار دریافت جوایز سینمایی توسط ایرانیان، شامل اتهام «سیاه‌نمایی» می‌شود و ملاحظ
پیشرفت است و علاوه بر پویانمایی‌های کوتاه، انواع مجموعه (همانند *پهلوانان* و *شکرستان*

ورزش

ورزش‌های سنتی ایران، شامل بخش‌های کشتی، اسب‌دوانی و بدن‌سازی می‌شود. ورزش‌
این کشور شدند که شاخص‌ترین آنان، فوتبال، راگبی و والیبال بوده است. در دوران
برنامه‌های درسی آموزشگاه‌ها گنجانیده شدند. در سال ۱۹۴۸، ورزشکاران ایرانی برای
نخستین حضور ایران در بازی‌های المپیک زمستانی نیز در سال ۱۹۵۶ بود. بیشتر مدال‌های
و ورزش‌های رزمی به‌دست آمده‌اند.[۲۷۳] ایران، زادگاه آیین‌های پهلوانی و زورخانه‌ای و
چوگان برای نخستین‌بار، در ایران در سدۀ ششم پ. م پدیدار گشت و کم‌کم تا تیت، چ
ورزش زورخانه‌ای و چوگان، در فهرست میراث فرهنگی ناملموس یونسکو در ایران به ثبت

فوتبال به پرهوادارترین ورزش در ایران تبدیل شده است. به عنوان دوره‌ای درخشان، تی
۱۹۷۴ و ۱۹۷۶ به قهرمانی در بالاترین سطح آسیا دست یافت و نخستین‌بار در سال ۱۹۷۸ ب
درخشان، باشگاه فوتبال تاج (استقلال کنونی) نیز در مسابقات باشگاهی قهرمانی آسیا ۷۰
با گرفتن میزبانی بالاترین رقابت‌های ورزشی آسیا توسط ایران، هم‌دوره بودند و میزبانی
هستند. با روی دادن انقلاب ۱۳۵۷، یک وقفه در پیشرفت ورزش ایران، اتفاق افتاد. در دو
دانست. تیم‌های بزرگ ایرانی، ملی شدند و از حضور زنان در بسیاری از فعالیت‌های مرب
عراق، منابع کمی را برای اختصاص دادن به ورزش ایران، باقی گذاشت. با این حال، پش
فوتبال، ادامه‌دار بود. از دهۀ ۱۹۹۰ میلادی، ورزش ایران و فعالیت بانوان، احیا شد.[۲۷۳][۲۷۵]
زن و بی‌حجابی آنان در خارج از این کشور، باعث برخورد فدراسیون‌های ورزشی جمهوری
وجود آنکه در دوران جمهوری اسلامی، هیچ قانونی حضور زنان در ورزشگاه‌های ایران را
تماشای فوتبال یا دیگر رشته‌های ورزشی مردان، به ورزشگاه‌ها راه یافتند. در سال ۳۹۸
تلاش برای ورود به ورزشگاه دستگیر شده بود، در بازی ایران و کامبوج از سری بازی‌ها
اجازه داده‌شد تا وارد ورزشگاه شوند.[۲۹۷]

مهاجرت ورزشکاران از ایران که در اواخر دهۀ ۱۳۹۰ موجی بی‌سابقه داشت، معمولاً دارای
مشکلات مربوط به مسابقه دادن با اسرائیلی‌ها، مسائل حجاب و زنان، دستگیری در ت
ورزشکاران سرشناس ایرانی، اعلام شده است.[۲۹۸]

مد و پوشاک

تاریخ دقیق پیدایش نساجی در ایران، هنوز مشخص نشده است اما به شکل احتمالی، ه
نوشتار تاریخ‌نگاران، مورد اشاره قرار گرفته است. فردوسی و شماری از تاریخ‌نگاران
دانسته‌اند. برخی از تاریخ‌نگاران نیز از هوشنگ به عنوان نخستین مبدع استفاده از پوست
در ایران، دانسته است. یافته‌هایی در شمال ایران، از حدود ۶۰۰۰ سال پیش از میلاد، وج
مربوط به ۴۲۰۰ سال پیش از میلاد است، نشان داد که از این سال‌ها، پوست جانداران،
پیشرفته گرفت و جنس پارچه و رنگ پوشاک در آن دوران، اهمیت بالایی یافت. بر اساس
فرم‌های گوناگونی درمی‌آمد. فلسفۀ مورد استفادۀ این پوشاک، علاوه بر ویژگی کاربردی
فیروزه‌ای) رواج یافت. پارس‌ها تا حد قابل توجهی در پوشاک، از مادها الهام گرفته بو
است.[۲۹۹] در ادامه برخلاف اشکانیان، ساسانیان، چندان تحت تأثیر یونانیان نبودند و در ت
دیده می‌شود.[۲۹۹]

در دوران مظفرالدین‌شاه و محمدعلی‌شاه قاجار، شوق پوشاک اروپایی در اندیشۀ قشرهای
پوشاک مردم و برخی طوایف، تغییر قابل توجهی یافت و به پوشاک اروپایی نزدیک شد.
عمده‌ای در تغییر پوشاک مردم ایران داشت. دوران پادشاهی وی، نقطۀ اوجی از تغییر ناگ
مردم، رایج شد. کمی بعد نیز کلاه شاپو رواج یافت.[۳۰۰] کشف حجاب در ایران نیز رویداد
ایرانی از پوشاکی چون چادر سیاه و روبنده استفاده می‌کردند.[۳۰۱]

پس از انقلاب ۱۳۵۷ و از آبان ۱۳۶۲، زنان ایرانی با حجاب اجباری در این کشور روبرو ش
زیبایی درون ایران، پس از انقلاب ۱۳۵۷، دیگر برگزار نشدند و آخرین مراسم گزینش ملک
فارسی، جمهوری اسلامی در ساخت و پرداخت هویت «زن ایرانی مسلمان» تلاش کرده ا
حکومت اسلامی را دارای «وسواس» و «وحشت» از زنان مدرن غربی‌پوش دانست.[۳۰۴]
شخصیت زنان و پیشگیری از انحراف جوانان و فساد دانسته است.[۳۰۵] جشنواره بین‌الملل
دارای ملاحظات اسلامی است.[۳۰۶]

پیشاتاریخ

شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد که فلات ایران یکی از کهن‌ترین زیستگاه‌های انسان
زیستی در غارها و سکونتگاه‌های باستانی شناخته می‌شود. شواهد باستان‌شناسی از دورهٔ پ
و دیگر کوهستان‌ها یافت شده است که نشان‌دهندهٔ وجود گروه‌های شکارچی–گردآورنده در

دورهٔ پارینه‌سنگی

دورهٔ پارینه‌سنگی در ایران بر اساس مطالعات باستان‌شناسی به پارینه‌سنگی زیرین، میا
پناهگاه‌های سنگی رشته‌کوه زاگرس کشف شده‌اند.[۳۰۹] در این دوره، گروه‌های انسانی ب
صنایع سنگی مربوط به هومینین‌های اولیه در لایه‌های میانی این دوره یافت شده است.[۳۱۰]

دورهٔ نوسنگی

با آغاز دوره نوسنگی، جامعه‌های انسانی ایران به تدریج از سبک زندگی شکارچی–گردآو
کردند. در این دوره، روستاهای اولیه و سکونتگاه‌های کشاورزی در بخش‌های غربی زاگرس
گیاهان و حیوانات اهلی کشف شده است.[۳۱۱][۳۱۲]

از نمونه‌های برجستهٔ سکونتگاه نوسنگی در ایران می‌توان به تپهٔ گنج دره در استان کرما
شده است و نمایانگر یکی از قدیمی‌ترین جامعه‌های کشاورزی–دامداری در منطقه است.[
اولیهٔ گیاهان و جمع‌آوری منابع غذایی دارد که به دورهٔ نوسنگی ابتدایی بازمی‌گردد.[۳۱۴]

گذار به شهرنشینی

در اواخر دورهٔ نوسنگی و در دوره‌های پس از آن، جامعه‌های انسانی به سمت شکل‌گیری
ایلام حرکت کردند. این روند شامل افزایش جمعیت، تخصصی‌شدن مشاغل و گسترش سک

جستارهای وابسته

- نمای کلی ایران
- فهرست موضوعات مرتبط با ایران

یادداشت‌ها

۱. برابر با: آریایی
۲. اشاره به دیگر کشورها دارد.
۳. در همان دوران نیز نام بومی کشور ایران بوده است و به درخواست حکومت ایران از جامعهٔ بین‌المللی اشاره شده است.

منابع

۱. *Jeroen Temperman (2010). State-Religion Relationships and Human Rights Law: Towards a Right to Religiously Neutral Governance. Brill. pp. 87–. ISBN 978-90-04-18148-9. The official motto of Iran is Takbir ('God is the Greatest' or 'God is Great'). Transliteration Allahu Akbar. As referred to in art. 18 of the constitution of Iran (1979). The de facto motto however is: 'Independence, freedom, the Islamic Republic'.*
۲. "The World Factbook (EBook) - Page 330" (https://web.archive.org/web/20200531140534/https://books.google.com/books?id=JT3Jo4Ekm7sC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false) (به انگلیسی). Archived from the original (https://books.google.com/books?id=JT3Jo4Ekm7sC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false) on 2020-05-22. Retrieved 2020-05-22.
۳. «اصل ۱۲ قانون اساسی» (http://ccri.ac.ir/fa/news/1641). *پژوهشکده شورای نگهبان*. ۲۶ اسفند ۱۳۹۴. دریافت‌شده در ۲۲-۱۱-۲۰۲۳. "دین رسمی ایران، اسلام و مذهب جعفری اثنی عشری است و این اصل الی الابد غیرقابل تغییر است و مذاهب دیگر اسلامی اعم از حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و زیدی دارای احترام کامل می‌باشند و پیروان این مذاهب در انجام مراسم مذهبی، طبق فقه خودشان آزادند و در تعلیم و تربیت دینی و احوال شخصیه (ازدواج، طلاق، ارث و وصیت) و دعاوی مربوط به آن در دادگاه‌ها رسمیت دارند و در هر منطقه‌ای که پیروان هر یک از این مذاهب اکثریت داشته باشند، مقررات محلی در حدود اختیارات شوراها برطبق آن مذهب خواهد بود، با حفظ حقوق پیروان سایر مذاهب."
۴. "A List of Nationalities" (https://web.archive.org/web/20200529155122/https://www.worldatlas.com/articles/what-is-a-demonym-a-list-of-nationalities.html). *WorldAtlas* (به انگلیسی). Archived from the original (https://www.worldatlas.com/articles/what-is-a-demonym-a-list-of-nationalities.html) on 2020-05-29. Retrieved 2020-05-29.
۵. "Surface water and surface water change" (https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SURFACE_WATER). Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Retrieved 11 October 2020.
۶. "World Economic Outlook Database, April 2023" (https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/April/weo-report?c=158,&s=NGDPD,PPPGDP,NGDPDPC,PPPPC,&sy=2022&ey=2023&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1). *IMF.org*. International Monetary Fund. April 2023. Retrieved April 11, 2023.
۷. "Gini index" (https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=IR). *World Bank*. Retrieved 13 January 2023.

۱۹. «آشنایی با نام‌های سرزمین ایران» (https://web.archive.org/web/20200528174350/https://www.hamshahrionline.ir/news/6644/آشنایی-با-نام-های-سرزمین-ایران). *همشهری آنلاین*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.hamshahrionline.ir/news/6644/آشنایی-با-نام-های-سرزمین-ایران) در ۲۰۲۰-۰۵-۲۸. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۲۸.

۲۰. «کشف قدیمی‌ترین محوطه باستانی ایران با قدمت ۴۷۵ هزار سال / پیدا شدن بقایای انسانی و حیوانات منقرض شده + فیلم» (https://www.rokna.net/بخش-شبکه-های-اجتماعی-78/979794-کشف-قدیمی-ترین-محوطه-باستانی-ایران-با-قدمت-هزار-سال-پیدا-شدن-بقایای-انسانی-حیوانات-منقرض-شده-فیلم). *رکنا*. ۲۰۲۴-۰۷-۱۸. دریافت‌شده در ۲۰۲۴-۰۷-۱۸.

۲۱. فریدون بیگلری. "Ganj Par: The first evidence for Lower Paleolithic occupation in the Southern Caspian Basin, Iran" (http://www.antiquity.ac.uk/projgall/biglari302/) (به انگلیسی). Retrieved 2020-03-27.

۲۲. «ANCIENT IRAN MUSEUM by Ali Majdfar» (https://web.archive.org/web/20130726032154/http://www.pbase.com/k_amj/tehran_museum). *PBase* (به انگلیسی). بایگانی‌شده از اصلی (https://pbase.com/k_amj/tehran_museum) در ۲۰۲۰-۰۳-۲۸. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۳-۲۸.

۲۳. *J. D. Vigne; J. Peters; D. Helmer (2002). First Steps of Animal Domestication, Proceedings of the 9th Conference of the International Council of Archaeozoology. Oxbow Books, Limited. ISBN 978-1-84217-121-9.*

۲۴. *Daryaee, "The Oxford Handbook of Iranian History", 14-15.*

۲۵. «NEOLITHIC AGE IN IRAN» (https://archive.today/20130415085349/http://www.iranicaonline.org/articles/neolithic-age-in-iran). بایگانی‌شده از اصلی (http://www.iranicaonline.org/articles/neolithic-age-in-iran) در ۱۵ آوریل ۲۰۱۳. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۶-۱۲.

۲۶. «NEOLITHIC AGE IN IRAN – Encyclopaedia Iranica» (http://www.iranicaonline.org/articles/neolithic-age-in-iran). *www.iranicaonline.org*. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۳-۲۸.

۲۷. M. A., Anthropology; B. Ed., Illinois State University. "The Syllabary of the Gilgamesh Epic and Hammurabi's Code" (https://www.thoughtco.com/cuneiform-mesopotamian-writing-in-wedges-170549). *ThoughtCo* (به انگلیسی). Retrieved 2020-03-28.

۲۸. *"Emergence of Agriculture in the Foothills of the Zagros Mountains of Iran", by Simone Riehl, Mohsen Zeidi, Nicholas J. Conard – University of Tübingen, publication 10 May 2013.*

۲۹. *Helwing 2006: 35-48.*

۳۰. *BRONZE AGE – Encyclopaedia Iranica 1989.*

۳۱. https://en.irna.ir/news/83161183/8-000-years-old-artifacts-unearthed-in-Piranshahr

۳۲. «نسخه آرشیو شده» (https://web.archive.org/web/20190222170355/https://newspakistan.tv/8000-years-old-artifacts-unearthed-in-iran/). بایگانی‌شده از اصلی (https://newspakistan.tv/8000-years-old-artifacts-unearthed-in-iran/) در ۲۲ فوریه ۲۰۱۹. دریافت‌شده در ۱۴ ژانویه ۲۰۲۴.

۳۳. https://www.nation.com.pk/08-Jan-2019/8-000-years-old-artifacts-unearthed-in-iran

۳۴. *D. T. Potts (1999). The Archaeology of Elam: Formation and Transformation of an Ancient Iranian State. Cambridge University Press. pp. 45–46. ISBN 978-0-521-56496-0. Retrieved 21 June 2013.*

۳۵. "iran-daily" (https://web.archive.org/web/20070312120827/http://www.iran-daily.com/1385/2795/html/panorama.htm#s213087) (به انگلیسی). Archived from the original (http://www.iran-daily.com/1385/2795/html/panorama.htm) on 2020-03-27. Retrieved 2020-03-27.

۳۶. "Archaeologists: Modern civilization began in Iran based on new evidence" (https://web.archive.org/web/20150626145102/http://www.iranian.ws/iran_news/publish/article_22427.shtml) (به انگلیسی). Archived from the original (http://www.iranian.ws/iran_news/publish/article_22427.shtml) on 2020-03-27. Retrieved 2020-03-27.

۳۷. "Ancient Scripts: Elamite" (https://web.archive.org/web/20110513235032/http://www.ancientscripts.com/elamite.html). *www.ancientscripts.com* (به انگلیسی). Archived from the original (http://www.ancientscripts.com/elamite.html) on 2020-03-28. Retrieved 2020-03-28.

۳۸. Abedi, Akbar; Omrani, Behrooz (2015). "Kura-Araxes culture and North-Western Iran: New perspectives from Kul Tepe Jolfa (Hadishahr)" (https://www.persee.fr/doc/paleo_0153-9345_2015_num_41_1_5655). *Paléorient*. **41** (1): 55–68. doi:10.3406/paleo.2015.5655 (https://doi.org/10.3406%2Fpaleo.2015.5655).

۳۹. Basu, Dipak" (https://web.archive.org/web/20121029171420/http://www.ivarta.com/columns/OL_051212.htm). *ww12.ivarta.com* (به انگلیسی). Archived from the original (http://www.ivarta.com/columns/OL_051212.htm) on 2020-03-29. Retrieved 2020-03-29.

۴۰. *تاریخ کامل ایران، دکتر عبدالله رازی، چاپ چهارم، ۱۳۴۷.*

۴۱. «IRAN ii. IRANIAN HISTORY (1) Pre-Islamic Times – Encyclopaedia Iranica» (https://web.archive.org/web/20201017075042/https://www.iranicaonline.org/articles/iran-ii1-pre-islamic-times). *www.iranicaonline.org*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.iranicaonline.org/articles/iran-ii1-pre-islamic-times) در ۱۷ اکتبر ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۱۲-۱۳.

۴۲. *Roux, Georges (1992). Ancient Iraq. Penguin Adult. ISBN 978-0-14-193825-7.*

۴۳. *Wiesehöfer, Josef (2001). Ancient Persia: From 550 BC to 650 AD. London: I.B. Tauris. ISBN 978-1-86064-675-1.*

۷۱. «ĀĠĀ MOḤAMMAD KHAN QĀJĀR – Iranica» (https://archive.today/202 10301182609/https://iranicaonline.org/articles/aga-mohammad-kha n). بایگانی‌شده از اصلی (https://iranicaonline.org/articles/aga-mohamm ad-khan) در ۱ مارس ۲۰۲۱. دریافت‌شده در ۰۱-۰۳-۲۰۲۱.

۷۲. «ĀĠĀ MOḤAMMAD KHAN QĀJĀR – Iranica» (https://archive.today/202 10301182609/https://iranicaonline.org/articles/aga-mohammad-kha n). بایگانی‌شده از اصلی (https://iranicaonline.org/articles/aga-mohamm ad-khan) در ۱ مارس ۲۰۲۱. دریافت‌شده در ۰۱-۰۳-۲۰۲۱.

۷۳. *Fisher, William Bayne; Avery, P. ; Hambly, G.R.G; Melville, C. (1991). The Cambridge History of Iran. 7. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-20095-0.*

۷۴. "Iran - The Qājār dynasty (1796–1925)" (https://www.britannica.co m/place/Iran/The-Qajar-dynasty-1796-1925). *Britannica* (به انگلیسی). Archived (https://archive.today/20210415162632/https://www.britan nica.com/place/Iran/The-Qajar-dynasty-1796-1925) from the original on 15 April 2021. Retrieved 2021-04-15.

۷۵. *Seyf, Ahmad (2010), "Iran and the Great Famine, 1870–72", Middle East Studies, Taylor & Francis, 46 (2): 289–306, doi:10.1080/00263201003616584.*

۷۶. *Russia and Iran in the Great Game: Travelogues and Orientalism, Elena Andreeva, 40.*

۷۷. "IRAN ii. IRANIAN HISTORY (2) Islamic period (p – Iranica" (https://ira nicaonline.org/articles/iran-ii2-islamic-period-page-5) (به انگلیسی). Archived (https://archive.today/20210415182704/https://iranicaonlin e.org/articles/iran-ii2-islamic-period-page-5) from the original on 15 April 2021. Retrieved 2021-04-15.

۷۸. «نمایندگان حوزه انتخابیه بابل (بارفروش)» (https://web.archive.org/web/202 50630163333/https://rc.majlis.ir/fa/parliament_member/show/76667 4). مرکز پژوهشهای مجلس. ۱۴-۰۲-۱۳۹۰. بایگانی‌شده از اصلی (https://rc.majl is.ir/fa/parliament_member/show/766674) در ۳۰ ژوئن ۲۰۲۵. مقدار |dead-url=dead نامعتبر (کمک)

۷۹. "Iran - Rise of Reza Khan" (https://web.archive.org/web/2021012616 5532/https://www.britannica.com/place/Iran/Rise-of-Reza-Khan) (به انگلیسی). Archived from the original (https://www.britannica.com/plac e/Iran/Rise-of-Reza-Khan) on 2021-04-15. Retrieved 2021-04-15.

۸۰. *آخرین شاهنشاه، هوشنگ نهاوندی-ایوبوماتی، دادمهر ۱۳۹۲ خورشیدی، بخش دوم، فصل اول (۱۱۵).*

۸۱. *آخرین شاهنشاه، هوشنگ نهاوندی-ایوبوماتی، دادمهر ۱۳۹۲ خورشیدی، بخش دوم، فصل دوم (۱۳۷).*

۸۲. *Nikki R. Keddie, Rudolph P Matthee. Iran and the Surrounding World: Interactions in Culture and Cultural Politics University of Washington Press, 2002 p. 366.*

۸۳. Stephen Kinzer (2011). *All the Shah's Men* (https://books.google.co m/books?id=pNz-3o_GQwsC&pg=PT10). John Wiley & Sons. p. 10. ISBN 978-1-118-14440-4. Retrieved 21 June 2013.

۸۴. Roger Savory.

۸۵. Jonathan White, 281.

۸۶. Roger Savory, 449.

۸۷. Roger Savory, 451.

۸۸. Richard W. Cottam, 143.

۸۹. Ann Gillespie, 191.

۹۰. *آخرین شاهنشاه، هوشنگ نهاوندی-ایوبوماتی، دادمهر ۱۳۹۲ خورشیدی، بخش دوم، فصل چهارم (۲۱۵).*

۹۱. *آخرین شاهنشاه، هوشنگ نهاوندی-ایوبوماتی، دادمهر ۱۳۹۲ خورشیدی، بخش چهارم، فصل دوم (۴۸۹).*

۹۲. *آخرین شاهنشاه، هوشنگ نهاوندی-ایوبوماتی، دادمهر ۱۳۹۲ خورشیدی، بخش پنجم، فصل پنجم (۷۰۳).*

۹۳. «گاهشمار انقلاب» (https://www.bbc.com/persian/iran-47059845). BBC News فارسی. ۰۱-۰۲-۲۰۱۹. دریافت‌شده در ۱۶-۰۴-۲۰۲۰.

۹۴. «آرشیو روزنامه دنیای اقتصاد | شماره 4486» (https://www.donya-e-eqtesa d.com/fa/tiny/news-3470386). دریافت‌شده در ۱۶-۰۴-۲۰۲۰.

۹۵. «آلبوم عکس؛ اشغال سفارت آمریکا در تهران» (https://www.bbc.com/persia n/iran-50281247). BBC. ۰۴-۱۱-۲۰۱۹. دریافت‌شده در ۱۷-۰۴-۲۰۲۰.

۹۶. «انقلاب فرهنگی؛ خمینی و بنی‌صدر و سروش در یک جبهه» (https://archive.tod ay/20200505175529/https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-48952483). BBC. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/blo g-viewpoints-48952483) در ۵ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۱۷-۰۴-۲۰۲۰.

۹۷. «ایران و عراق در جنگ چه مناطقی از خاک یکدیگر را اشغال کردند؟» (https://ww w.bbc.com/persian/iran-features-44846410). BBC. ۱۸-۰۷-۲۰۱۸. بایگانی‌شده (https://web.archive.org/web/20190827042921/http://ww w.bbc.com/persian/iran-features-44846410) از روی نسخه اصلی در ۲۷ اوت ۲۰۱۹. دریافت‌شده در ۱۷-۰۴-۲۰۲۰.

۹۸. «چهل سال و سرانجام وعده‌های اقتصادی انقلاب» (https://www.bbc.com/pers ian/iran-features-47053432). BBC News. ۰۱-۰۲-۲۰۱۹. بایگانی‌شده (http s://web.archive.org/web/20200417143006/https://www.bbc.com/per sian/iran-features-47053432) از روی نسخه اصلی در ۱۷ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۱۷-۰۴-۲۰۲۰.

۹۹. فریدون خاوند اقتصاددان و تحلیلگر اقتصادی. «اقتصاد ایران و جنگ هشت ساله» (h ttps://www.radiofarda.com/a/f5_damaged_Iran_economy_while_8_ye ars_war_with_Iraq/2163312.html). *رادیو فردا*. بایگانی‌شده (https://web.ar chive.org/web/20200417162031/https://www.radiofarda.com/a/f5_da maged_Iran_economy_while_8_years_war_with_Iraq/2163312.html) از روی نسخه اصلی در ۱۷ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۱۷-۰۴-۲۰۲۰.

۱۱۷. Middle East :: Iran — The World Factbook - Central Intelligence" Agency" (https://web.archive.org/web/20200419155255/https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html). *www.cia.gov* (به انگلیسی). Archived from the original (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html) on 19 April 2020. Retrieved 2020-04-19.

۱۱۸. Iran - Soils" (https://www.britannica.com/place/Iran) (به انگلیسی)." Archived (https://archive.today/20200419175055/https://www.britannica.com/place/Iran/Soils%23ref32204) from the original on 19 April 2020. Retrieved 2020-04-19.

۱۱۹. «کشاورزی، جغرافیا» (https://archive.today/20200706151531/https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/02/01/2247599/امکان-جهش-تولید-کشاورزی-ایران-با-میزبانی-11-اقلیم-جهانی). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/02/01/2247599/) در ۶ ژوئیه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۰۶-۰۷-۲۰۲۰.

۱۲۰. UNESCO Biosphere Reserves, Iran

۱۲۱. euronews. «پس از ۸۰ سال؛ غرش دوباره شیر ایرانی» (https://farsi.euronews.com/embed/745398). دریافت‌شده در ۱۹-۰۴-۲۰۲۰.

۱۲۲. «ایران با حمایت روسیه و چین عضو اصلی سازمان همکاری شانگهای شد» (https://www.radiofarda.com/a/iran-accepted-as-member-of-shanghai-org-china-russia/31465025.html). *رادیو فردا*. دریافت‌شده در ۲۸-۱۰-۲۰۲۱.

۱۲۳. *Buzan, Barry (2004). The United States and the Great Powers. Cambridge, United Kingdom: Polity Press. p. 71. ISBN 978-0-7456-3375-6.*

۱۲۴. ICL - Iran» (https://archive.today/20200422220809/https://www.servat.unibe.ch/icl/ir00000_.html). *www.servat.unibe.ch*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.servat.unibe.ch/icl/ir00000_.html) در ۲۲ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۱-۰۴-۲۰۲۰.

۱۲۵. «قانون اساسی جمهوری اسلامی بر قوانین سایر کشورها برتری دارد- اخبار سیاسی - اخبار تسنیم - Tasnim» (https://archive.today/20200422223217/https://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/09/26/945802/قانون-اساسی-جمهوری-اسلامی-بر-قوانین-سایر-کشورها-برتری-دارد). *خبرگزاری تسنیم*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/09/26/945802) در ۲۲ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۲-۰۴-۲۰۲۰.

۱۲۶. Government - Britannica» (https://archive.today/20200422231559/https://www.britannica.com/place/Iran/Government-and-society). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.britannica.com/place/Iran/Government-and-society) در ۲۲ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۲-۰۴-۲۰۲۰.

۱۲۷. «احمد جنتی دبیر شورای نگهبان ماند؛ تداوم سیاست‌های ۲۵ سال گذشته» (https://ir.voanews.com/persiannewsiran/iran-government-leader). دریافت‌شده در ۲۱-۰۲-۲۰۲۱.

۱۲۸. «president.ir» (http://www.president.ir/fa/president/functions). دریافت‌شده در ۲۴-۰۴-۲۰۲۰.

۱۲۹. «استان‌های کشور به ۵ منطقه تقسیم شدند» (https://archive.today/20200523151800/https://www.hamshahrionline.ir/news/263382/استان-های-کشور-به-۵-منطقه-تقسیم-شدند). *همشهری آنلاین*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.hamshahrionline.ir/news/263382/استان-های-کشور-به-۵-منطقه-تقسیم-شدند) در ۲۳ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۳-۰۵-۲۰۲۰.

۱۳۰. *تاریخ کامل ایران، دکتر عبدالله رازی، چاپ چهارم، ۱۳۴۷، ص۲۲ و ۵۱.*

۱۳۱. «چگونه ایران جمهوری اسلامی شد؟» (https://archive.today/20200421160536/https://www.bbc.com/persian/iran-47059848). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/iran-47059848) در ۲۱ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۱-۰۴-۲۰۲۰.

۱۳۲. Structure of Power in Iran» (https://web.archive.org/web/20110605074610/http://www.iranchamber.com/government/articles/structure_of_power.php). بایگانی‌شده از اصلی (http://www.iranchamber.com/government/articles/structure_of_power.php) در ۲۰-۰۴-۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۱-۰۴-۲۰۲۰.

۱۳۳. «چند کشور دنیا مجازات اعدام دارند؟» (https://archive.today/20200421150242/https://www.bbc.com/persian/world-features-45891943). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/world-features-45891943) در ۲۱ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۱-۰۴-۲۰۲۰.

۱۳۴. «سازمان عفو بین‌الملل: شمار اعدام‌ها در ایران ۵۰ درصد کاهش داشته است» (https://www.rfi.fr/fa/Ø³Ø§Ø²Ù‰Ø§Ù†Ù‡-Ø¨Ù‡Ù‡Ø§Ù‰Ø§Ù†Ù‡-Ø§Ù‰Ø§Ù†-Ø¹Ø¯Ø§Ù‡Ù‡Ø§Ù‰-Ø¯Ø±Ù‡Ù‡Ø§Ù‰-Ø¯Ø±-Ø¹Ø¯Ø§Ù‡Ù‡Ø§Ù‰-Ø¯Ø±-Ø§Ù‰Ø§Ù†-Ø¯Ø§Ù‡Ù‡-Ø¯Ø±

۱۵۵. Freedom House (2017). "Iran" (https://web.archive.org/web/20170517002547/https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/iran). *Freedom in the World 2017*. Freedom House. Archived from the original (https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/iran) on 17 May 2017. Retrieved 25 May 2017. "The Islamic Republic of Iran holds elections regularly, but they fall short of democratic standards due to the role of the hard-line Guardian Council, which disqualifies all candidates deemed insufficiently loyal to the clerical establishment. Ultimate power rests in the hands of the country's supreme leader, Ayatollah Ali Khamenei, and the unelected institutions under his control. Human rights abuses continued unabated in 2016, with the authorities carrying out Iran's largest mass execution in years and launching a renewed crackdown on women's rights activists. The regime maintained restrictions on freedom of expression, both offline and online, and made further arrests of journalists, bloggers, labor union activists, and dual nationals visiting the country, with some facing heavy prison sentences. Hard-liners in control of powerful institutions, including the judiciary and the Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC), were behind many of the year's abuses. There were no indications that President Hassan Rouhani, a self-proclaimed moderate seeking reelection in 2017, was willing or able to push back against repressive forces and deliver the greater social freedoms he had promised. Opposition leaders Mir Hossein Mousavi, his wife Zahra Rahnavard, and reformist cleric Mehdi Karroubi remained under house arrest for a sixth year without being formally charged or put on trial. As in 2015, the media were barred from quoting or reporting on former president Mohammad Khatami, another important reformist figure."

۱۵۶. Avery, Daniel (4 April 2019). "71 Countries Where Homosexuality is Illegal" (https://www.newsweek.com/73-countries-where-its-illegal-be-gay-1385974). *Newsweek*.

۱۵۷. "Iran defends execution of gay people" (https://www.dw.com/en/iran-defends-execution-of-gay-people/a-49144899). *Deutsche Welle*. 12 June 2019.

۱۵۸. «گزارش یک دهه مدیریت اعتراض گرسنگان و تشنگان در ایران با شلیک مستقیم» (https://www.independentpersian.com/node/165756/سیاسی-و-اجتماعی/گزارش-یک-دهه-مدیریت-اعتراض-گرسنگان-و-تشنگان-در-ایران-با-شلیک-مستقیم). *ایندیپندنت فارسی*. ۳۱-۰۷-۲۰۲۱. دریافت‌شده در ۱۱-۰۴-۲۰۲۲.

۱۵۹. «مروری بر اعتراضات مردمی پس از انقلاب اسلامی ایران؛ از مبارزه با حجاب اجباری تا مطالبات معیشتی» (https://ir.voanews.com/a/major-protests-in-iran-post-revolution/6316847.html). *صدای آمریکا*. دریافت‌شده در ۱۱-۰۴-۲۰۲۲.

۱۶۰. "Iran - Economy" (https://www.britannica.com/place/Iran/Economy)" (به انگلیسی). Archived (https://archive.today/20200426132330/https://www.britannica.com/place/Iran/Economy) from the original on 26 April 2020. Retrieved 2020-04-26.

۱۶۱. «GDP per capita» (https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=IR). *worldbank.org*. دریافت‌شده در ۰۴-۰۷-۲۰۲۰.

۱۶۲. «GDP per capita, PPP» (https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=IR). *worldbank.org*. دریافت‌شده در ۰۴-۰۷-۲۰۲۰.

۱۶۳. "Overview" (https://web.archive.org/web/20200704155746/https://www.worldbank.org/en/country/iran/overview). *World Bank* (به انگلیسی). Archived from the original (https://www.worldbank.org/en/country/iran/overview) on 2020-07-04. Retrieved 2020-07-04.

۱۶۴. «Transportation and telecommunications (en)» (https://archive.today/20200427155130/https://www.britannica.com/place/Iran/Labour-and-taxation%23ref32218#ref32218). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.britannica.com/place/Iran/Labour-and-taxation#ref32218) در ۲۷ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۷-۰۴-۲۰۲۰.

۱۶۵. «نگاهی به وضعیت فرودگاه‌های بین‌المللی ایران» (https://archive.today/2020.0427162400/https://www.isna.ir/news/8905-11397/نگاهي-به-وضعيت-فرودگاه-هاي-بين-المللي-ايران-فقط-3-فرودگاه). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.isna.ir/news/8905-11397/) در ۲۷ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۷-۰۴-۲۰۲۰.

۱۶۶. «چند درصد جمعیت ایران به آب آشامیدنی و برق دسترسی دارند؟» (https://archive.today/20200427173605/https://www.khabaronline.ir/news/1230852/چند-درصد-جمعیت-ایران-به-آب-آشامیدنی-و-برق-دسترسی-دارند). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.khabaronline.ir/news/1230852/چند-درصد-جمعیت-ایران-به-آب-آشامیدنی-و-برق-دسترسی-دارند) در ۲۷ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۷-۰۴-۲۰۲۰.

۱۶۷. TABNAK، تابناک |. «بازار اول کالاهای صادراتی ایران کدام است؟» (https://www.tabnak.ir/fa/news/1204925). *fa*. دریافت‌شده در ۱۲-۰۲-۲۰۲۴.

۱۶۸. «بیشترین کالاهای وارداتی به ایران اعلام شد + جدول» (https://www.fardayeeghtesad.com/news/32029/بیشترین-کالاهای-وارداتی-به-ایران-اعلام-شد-جدول). *www.fardayeeghtesad.com*. ۰۲-۱۱-۲۰۲۳. دریافت‌شده در ۱۲-۰۲-۲۰۲۴.

۱۶۹. «DeutscheW» (https://archive.today/20200425213519/https://www.dw.com/fa-ir/iran/a-49998805). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.dw.com/fa-ir/iran/a-49998805) در ۲۵ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۵-۰۴-۲۰۲۰.

۱۷۰. «Resources and power» (https://archive.today/20200428151015/https://www.britannica.com/place/Iran/Resources-and-power). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.britannica.com/place/Iran/Resources-and-power) در ۲۸ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۸-۰۴-۲۰۲۰.

۱۹۲. «قرار گرفتن ایران در رتبه چهارم جهانی تولید علم نانو/محصولات فناورانه ایرانی در 47 کشور» (https://archive.today/20200430162317/https://www.isna.i/r/news/96110905396/قرار-گرفتن-ایران-در-رتبه-چهارم-جهانی-تولید-علم-نانو-محصولات-فناورانه). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.isna.ir/news/9611090 5396) در ۳۰ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۳۰-۰۴-۲۰۲۰.

۱۹۳. «جایگاه علمی ایران واقعاً کجاست؟» (https://archive.today/201607132038/43/http://www.bbc.com/persian/science/2013/08/130728_me_science_technology_ahmadinejad). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/science/2013/08/130728_me_science_technology_ahmadinejad) در ۱۳ ژوئیه ۲۰۱۶. دریافت‌شده در ۳۰-۰۴-۲۰۲۰.

۱۹۴. «ایران آنلاین» (https://archive.today/20200426164217/http://www.ion.ir/r/news/390799/). بایگانی‌شده از اصلی (http://www.ion.ir/news/390799/) در ۲۶ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۶-۰۴-۲۰۲۰.

۱۹۵. «مهم‌ترین مقاصد گردشگران ایرانی. اقتصاد کدام کشورها را متحول کردیم؟» (https://archive.today/20200426165519/https://www.mehrnews.com/news/4090057/مهمترین-مقاصد-گردشگران-ایرانی-اقتصاد-کدام-کشورها-را-متحول-کردیم). بایگانی‌شده از اصلی (https://mehrnews.com/xJMvz) در ۲۶ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۶-۰۴-۲۰۲۰.

۱۹۶. «آمار سفر ایرانی‌ها و خارجی‌ها در ۶ ماه اول امسال - ایسنا» (https://archive.today/20200426171619/https://www.isna.ir/news/98072014814/آمار-سفر-ایرانی-ها-و-خارجی-ها-در-۶-ماه-اول-امسال). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.isna.ir/news/98072014814/) در ۲۶ آوریل ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۶-۰۴-۲۰۲۰.

۱۹۷. «سقوط نرخ رشد جمعیت در ایران» (https://archive.today/202005071509/https://www.tabnak.ir/fa/news/901116/سقوط-نرخ-رشد-جمعیت-در-ایران). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.tabnak.ir/fa/news/901116/) در ۷ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۰۷-۰۵-۲۰۲۰.

۱۹۸. «داده‌ها و اطلاعات آماری کلی ایران» (https://archive.today/20200507160822/https://www.amar.org.ir/دادهها-و-اطلاعات-آماری). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.amar.org.ir/دادهها-و-اطلاعات-آماری) در ۷ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۰۷-۰۵-۲۰۲۰.

۱۹۹. «Population growth (annual %) - Iran, Islamic Rep. | Data» (https://archive.today/20200507143117/https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW?locations=IR). بایگانی‌شده از اصلی (ttps://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW?locations=IR) در ۷ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۰۷-۰۵-۲۰۲۰. *data.worldbank.org*

۲۰۰. «مهاجران در ایران؛ تعداد اتباع کدام کشورها بیشتر است؟ BBC» (https://archive.today/20200507163154/https://www.bbc.com/persian/iran-features-40326695). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/iran-features-40326695) در ۷ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۰۷-۰۵-۲۰۲۰. ۱۹-۰۶-۲۰۱۷.

۲۰۱. «سه دهه مهاجرت ایرانیان، بلیط‌های یک طرفه و چمدان‌های باز نشده» (https://archive.today/20200507171739/https://www.bbc.com/persian/iran/2014/02/140201_l44_thirty-fifth_anniversary_iranian_revolution). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/iran/2014/02/140201_l44_thirty-fifth_anniversary_iranian_revolution) در ۷ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۰۷-۰۵-۲۰۲۰. *BBC*

۲۰۲. «آینده‌ای نامعلوم در انتظار جامعه ایرانی، سونامی مهاجرت» (https://archive.today/20200507172229/https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints/43197175-). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-43197175) در ۷ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۰۷-۰۵-۲۰۲۰. BBC.

۲۰۳. "Iran - People" (https://www.britannica.com/place/Iran)." *Encyclopedia Britannica* (به انگلیسی). Archived (https://archive.today/20200503155531/https://www.britannica.com/place/Iran/People%23ref230041) from the original on 3 May 2020. Retrieved 2020-05-03.

۲۰۴. Library of Congress (2020-05-03). "Country Profile: Iran" (https://www.loc.gov/rr/frd/cs/pdf/CS_Iran.pdf#27) (PDF) (به انگلیسی). Archived (https://archive.today/20200503171417/https://www.loc.gov/rr/frd/cs/pdf/CS_Iran.pdf#27) (PDF) from the original on 3 May 2020. Retrieved 24 May 2020.

۲۰۵. Derenko, Miroslava; Malyarchuk, Boris; Bahmanimehr, Ardeshir; Denisova, Galina; Perkova, Maria; Farjadian, Shirin; Yepiskoposyan, Levon (2013-11-14). "Complete Mitochondrial DNA Diversity in Iranians" (https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371%2Fjournal.pone.0080673). *PLOS ONE* (به انگلیسی). **8** (11): e80673. doi:10.1371/journal.pone.0080673 (https://doi.org/10.1371%2Fjournal.pone.0080673). ISSN 1932-6203 (https://www.worldcat.org/issn/1932-6203). Archived (https://archive.today/20200607173237/https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0080673%23s3) from the original on 7 June 2020. Retrieved 8 June 2020.

۲۰۶. "RESEARCH ARTICLE" (https://journals.plos.org/plosgenetics/article?id=10.1371%2Fjournal.pgen.1008385) (به انگلیسی). Archived (https://archive.today/20200608151241/https://journals.plos.org/plosgenetics/article?id=10.1371/journal.pgen.1008385) from the original on 8 June 2020. Retrieved 7 June 2020.

۲۰۷. "Iran - Languages" (https://www.britannica.com/place/Iran/Languages). *Encyclopedia Britannica* (به انگلیسی). Archived (https://archive.today/20200505165439/https://www.britannica.com/place/Iran/Languages) from the original on 5 May 2020. Retrieved 2020-05-05.

۲۰۸. «EF English Proficiency Index» (https://archive.today/202005051650/20/https://www.ef.edu/epi/). *www.ef.edu* (به انگلیسی). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.ef.edu/epi/) در ۵ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۰۵-۰۵-۲۰۲۰.

۲۰۹. «ایرانیان؛ توسعه‌دهندگان تاریخی دین و مذهب» (https://archive.today/20200504143740/http://newspaper.hamshahrionline.ir/id/16103/ایرانیان-توسعه‌دهندگان-تاریخی-دین-مذهب.html). *همشهری*. بایگانی‌شده از اصلی (http://newspaper.hamshahrionline.ir/id/16103) در ۴ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۰۴-۰۵-۲۰۲۰.

۲۳۳. «جشن‌های ایرانی با چاشنی ایران باستان و ایران اسلامی» (https://archive.today/20200509185916/https://www.ilna.news/بخش-فرهنگ-هنر-6/740246-جشن-های-ایرانی-با-چاشنی-ایران-باستان-ایران-اسلامی). *خبرگزاری ایلنا*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.ilna.news/fa/tiny/news-740246) در ۹ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۰۹.

۲۳۴. «ČELOW-KABĀB – Encyclopaedia Iranica» (https://archive.today/20200508181507/http://www.iranicaonline.org/articles/celow-kabab-a-popular-persian-dish-which-consists-of-cooked-rice-celow-see-berenj-and-a-variety-of-broiled-kabab-se). بایگانی‌شده از اصلی (http://www.iranicaonline.org/articles/celow-kabab-a-popular-persian-dish-which-consists-of-cooked-rice-celow-see-berenj-and-a-variety-of-broiled-kabab-se) در ۸ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۰۸.

۲۳۵. "Iranian Cuisine in Iran" (https://www.lonelyplanet.com/iran/background/other-features/5a634083-a94a-4269-b92e-8f11fbde6e84/a/nar/5a634083-a94a-4269-b92e-8f11fbde6e84/361011) (به انگلیسی). Archived (https://archive.today/20200508215816/https://www.lonelyplanet.com/iran/background/other-features/5a634083-a94a-4269-b92e-8f11fbde6e84/a/nar/5a634083-a94a-4269-b92e-8f11fbde6e84/361011) from the original on 8 May 2020. Retrieved 2020-05-08.

۲۳۶. «خاویار در دنیا به نام ایران شهرت دارد» (https://archive.today/20200508221602/https://www.mehrnews.com/news/1511991/خاویار-در-دنیا-به-نام-ایران-شهرت-دارد-لزوم-توسعه-خاویار-پرورشی). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.mehrnews.com/news/1511991) در ۸ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۰۸.

۲۳۷. «الکل نوشیدنی چگونه کشف شد؟» (https://archive.today/20200508222451/https://www.dw.com/fa-ir/الکل-نوشیدنی-چگونه-کشف-شد/a-5136778). *DW.COM*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.dw.com/fa-ir/الکل-نوشیدنی-چگونه-کشف-شد/a-5136778) در ۸ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۰۸.

۲۳۸. *موسیقی سنتی ایران، علی نوروزیان نیشابوری، ۱۳۹۰، صفحه ۱۴، ۱۵.*

۲۳۹. «MUSIC HISTORY – Encyclopaedia Iranica» (https://archive.today/20200511141918/http://www.iranicaonline.org/articles/music-history-i-pre-islamic-iran). بایگانی‌شده از اصلی (http://www.iranicaonline.org/articles/music-history-i-pre-islamic-iran) در ۱۱ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۱.

۲۴۰. «مجله سازشناسی موسیقی نواحی ایران» (https://archive.today/20200511120930/https://www.hamshahrionline.ir/news/474284/مجله-سازشناسی-موسیقی-نواحی-ایران). *همشهری آنلاین*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.hamshahrionline.ir/news/474284) در ۱۱ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۱.

۲۴۱. «فایل ویدئویی جویندگان شادی بخش اول - BBC Persian» (https://archive.today/20200512164939/https://www.bbc.com/persian/43527286). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/43527286) در ۱۲ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۲.

۲۴۲. «فایل ویدئویی جویندگان شادی بخش سه - BBC Persian» (https://archive.today/20200512171950/https://www.bbc.com/persian/arts-43550271). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/arts-43550271) در ۱۲ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۲.

۲۴۳. «حکم ۴۰ سال حبس برای آواز زنان! چرا؟» (https://archive.today/20200512222821/https://www.radiofarda.com/a/taboo-e131-on-women-in-singing/30058988.html). *رادیو فردا*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.radiofarda.com/a/taboo-e131-on-women-in-singing/30058988.html) در ۱۲ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۲.

۲۴۴. «اعتراض به محدودیت خوانندگی زنان در استان‌های ایران» (https://archive.today/20200512223503/https://www.dw.com/fa-ir/اعتراض-به-محدودیت-خوانندگی-زنان-در-استانهای-ایران/a-39719832). *DW.COM*. بایگانی‌شده از اصلی (https://p.dw.com/p/2gewS) در ۱۲ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۲.

۲۴۵. «موسیقی ممنوعه در ایران» (https://www.independentpersian.com/node/13051/موسیقی-ممنوعه-در-ایران). *ایندیپندنت فارسی*. ۲۰۱۹-۰۸-۰۱. دریافت‌شده در ۲۰۲۱-۰۲-۱۶.

۲۴۶. «رقص، زبانی برای بیان احساس» (https://archive.today/20200512223021/https://www.radiofarda.com/a/f1_dance/385342.html). *رادیو فردا*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.radiofarda.com/a/f1_dance/385342.html) در ۱۲ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۲.

۲۴۷. «Persian Dance and its forgotten history» (https://archive.today/20200512234443/http://www.iranchamber.com/cinema/articles/persian_dance_history01.php). بایگانی‌شده از اصلی (http://www.iranchamber.com/cinema/articles/persian_dance_history01.php) در ۱۲ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۲.

۲۴۸. «انتقاد شدید در فضای مجازی از بازداشت مائده هژبری رقصنده جوان» (https://archive.today/20200513000256/https://ir.voanews.com/a/iran-arrest-dancer/4473749.html). *صدای آمریکا*. بایگانی‌شده از اصلی (https://ir.voanews.com/a/iran-arrest-dancer/4473749.html) در ۱۳ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۳.

۲۴۹. *THE CAMBRIDGE HISTORY OF IRAN, V7, AVERY;HAMBLY;MELVILLE, 1991, 782، 783، 784، 787.*

۲۵۰. *هنر ایران، آندره گدارات بهروز حبیبی، ۱۳۷۷، چاپ سوم، چاپ و انتشارات دانشگاه بهشتی، صفحه ۱۵، ۱۴۷، ۲۳۲.*

۲۵۱. «آشنایی با هنر نوگرا و معاصر ایران ۱» (https://archive.today/20200513171119/https://www.hamshahrionline.ir/news/406704/آشنایی-با-هنر-نوگرا-و-معاصر-ایران-۱). *همشهری آنلاین*. ۲۰۱۸-۰۵-۲۸. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.hamshahrionline.ir/news/406704/آشنایی-با-هنر-نوگرا-و-معاصر-ایران-۱) در ۱۳ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰۲۰-۰۵-۱۳.

۲۷۸. «وقتی بی‌بی‌سی ۲۰۰۰۰ کارمند دارد و صداوسیما ۴۸۰۰۰/ بدنه فربه‌ای که کار دست مدیران می‌دهد» (https://archive.today/20200518172042/https://www.khabaronline.ir/photo/537986/وقتی-بی-بی-سی-۲۰۰۰۰-کارمند-دارد-و-صداوسیما-۴۸۰۰۰-بدنه-فربه-ای). *خبرآنلاین*. ۱۸-۰۵-۲۰۱۶. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.khabaronline.ir/photo/537986/) در ۱۸ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۱۸-۰۵-۲۰۲۰.

۲۷۹. «فیلترینگ اینترنت در ایران از منظر اقتصاد» (https://web.archive.org/web/20200518181122/https://tejaratnews.com/training/فیلترینگ-اینترنت). *تجارت‌نیوز*. بایگانی‌شده از اصلی (https://tejaratnews.com/training/فیلترینگ-اینترنت) در ۱۸-۰۵-۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۱۸-۰۵-۲۰۲۰.

۲۸۰. «ایران در ۱۳۹۸؛ سالی که اینترنت برای 'سرکوب' قطع شد» (https://archive.today/20210303221347/https://www.bbc.com/persian/iran-features-51832598). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/iran-features-51832598) در ۳ مارس ۲۰۲۱. دریافت‌شده در ۰۳-۰۳-۲۰۲۱.

۲۸۱. «اوضاع و احوال بازی‌های ویدیویی در ایران | بنیاد ملی بازی‌های رایانه‌ای» (https://archive.today/20200516160650/https://www.ircg.ir/fa/news/4746). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.ircg.ir/fa/news/4746) در ۱۶ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۱۶-۰۵-۲۰۲۰.

۲۸۲. «نمای باز ۱۳۹۶» (https://web.archive.org/web/20200516171502/https://www.ircg.ir/uploads/news/2018/07/123336Persian-Landscape-1396.pdf) (PDF). *ircg.ir*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.ircg.ir/uploads/news/2018/07/123336Persian-Landscape-1396.pdf) (PDF) در ۱۶-۰۵-۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۱۶-۰۵-۲۰۲۰.

۲۸۳. «کهن‌ترین انیمیشن جهان کجاست؟» (https://archive.today/202005231751/https://www.isna.ir/news/95122817773/کهن-ترین-انیمیشن-جهان-کجاست). *ایسنا*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.isna.ir/news/95122817773/کهن-ترین-انیمیشن-جهان-کجاست) در ۲۳ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۳-۰۵-۲۰۲۰.

۲۸۴. گروه فرهنگی الف. «نگاهی به تاریخچه سینمای ایران از ابتدا تا افتخارات» (https://archive.today/20200521190838/https://www.alef.ir/news/396062.html). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.alef.ir/news/3960621162.html) در ۲۱ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۱-۰۵-۲۰۲۰.

۲۸۵. «عباس کیارستمی؛ آبروی سینمای ایران» (https://archive.today/202005211/https://www.bbc.com/persian/arts/2016/07/160704_abbas_kiarostami_obit). *BBC News*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/arts/2016/07/160704_abbas_kiarostami_obit) در ۲۱ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۱-۰۵-۲۰۲۰.

۲۸۶. «دربارهٔ انیمیشن در ایران | پیشرفت کمی و کیفی آثار پویانمایی در سینما و تلویزیون» (https://archive.today/20200521194338/https://www.irna.ir/news/83578578/درباره-انیمیشن-در-ایران-پیشرفت-کمی-و-کیفی-آثار-پویانمایی-در). *ایرنا*. ۰۵-۱۲-۲۰۱۹. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.irna.ir/news/83578578/درباره-انیمیشن-در-ایران-پیشرفت-کمی-و-کیفی-آثار-پویانمایی-در) در ۲۱ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۱-۰۵-۲۰۲۰.

۲۸۷. «آیا سینمای ایران پیش از انقلاب ۵۷ در دنیا ناشناخته بود» (https://archive.today/20210306184455/https://www.radiofarda.com/a/Iranian-cinema-presentation-outside-the-country/31035012.html). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.radiofarda.com/a/31035012.html) در ۶ مارس ۲۰۲۱. دریافت‌شده در ۰۶-۰۳-۲۰۲۱.

۲۸۸. «نام ۴ کارگردان ایرانی در فهرست بهترین فیلمسازان قرن ۲۱» (https://archive.today/20200521172048/https://iranintl.com/فرهنگ-و-زندگی/نام-۴-کارگردان-ایرانی-در-فهرست-بهترین-فیلمسازان-قرن۲۱). *ایران اینترنشنال*. ۲۸-۰۷-۲۰۱۷. بایگانی‌شده از اصلی (https://iranintl.com/فرهنگ-و-زندگی/نام-۴-کارگردان-ایرانی-در-فهرست-بهترین-فیلمسازان-قرن۲۱) در ۲۱ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۱-۰۵-۲۰۲۰.

۲۸۹. «فستیوال‌های سینمایی و تئوری سیاه‌نمایی - BBC» (https://archive.today/20210309192946/https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-40106339). بایگانی‌شده از اصلی (https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-40106339) در ۹ مارس ۲۰۲۱. دریافت‌شده در ۰۹-۰۳-۲۰۲۱.

۲۹۰. *britannica, sports, polo, date published: May 07, 2020*.

۲۹۱. "The Largest Stadiums In Asia" (https://www.worldatlas.com/articles/which-are-the-largest-stadiums-in-asia.html). *WorldAtlas* (به انگلیسی). Archived (https://archive.today/20200520175741/https://www.worldatlas.com/articles/which-are-the-largest-stadiums-in-asia.html) from the original on 20 May 2020. Retrieved 2020-05-20.

۲۹۲. «ورزشگاه آزادی از نگاه AFC» (https://archive.today/20200520183313/https://www.asriran.com/fa/news/251099/ورزشگاه-ازادی-از-نگاه-afc). *www.asriran.com*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.asriran.com/fa/news/251099/ورزشگاه-ازادی-از-نگاه-afc) در ۲۰ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰-۰۵-۲۰۲۰.

۲۹۳. «کاری که در فدراسیون بین‌المللی زورخانه‌ای شد و در چوگان نشد» (https://archive.today/20200520153838/https://www.tasnimnews.com/fa/news/1395/12/17/1347536/کاری-که-در-فدراسیون-بین-المللی-زورخانه-ای-شد-و-در-چوگان-نشد). *خبرگزاری تسنیم - Tasnim*. بایگانی‌شده از اصلی (https://www.tasnimnews.com/fa/news/1395/12/17/1347536) در ۲۰ مه ۲۰۲۰. دریافت‌شده در ۲۰-۰۵-۲۰۲۰.

برای مطالعهٔ بیشتر

- Iran : a country study (https://www.loc.gov/item/2008011784/)، کتابخانه
- ایران (https://www.britannica.com/place/Iran) در دانشنامه بریتانیکا.
- *آخرین شاهنشاه*، نهاوندی-ایوبوماتی، دادمهر ۱۳۹۲ خورشیدی.
- *هنر ایران*، آندره گدار (ترجمهٔ بهروز حبیبی)، ۱۳۷۷ خورشیدی.

پیوند به بیرون

داده‌های بیشتر

- ایران (www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html
s://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html) د
مرکزی
- اطلاعات افزوده (http://www.iranicaonline.org/) در دانشنامه ایرانیکا
- خبرگزاری جمهوری اسلامی (https://www.irna.ir/)، ایرنا
- ایران (https://www.bbc.com/persian/topics/ckdxnwvwwjnt) در بی‌بی‌سی ف
- ایران (https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/163.htm) در اوپک
- ایران (content/86050-Islamic-Republic-of-Iran.html?t=General-content

برگرفته از «https://fa.wikipedia.org/w/index.php?title=ایران&oldid=43567399»